

# **A spirituális és a vallásos személyiség összehasonlítása**

## Tartalomjegyzék

|                                                                                   |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------|----|
| Bevezetés.....                                                                    | 4  |
| 1. Kérdésfeltevés okai.....                                                       | 5  |
| 2. Szakirodalmi áttekintés .....                                                  | 7  |
| 2.1. Vallásos emberek jellemzése .....                                            | 7  |
| 2.1.1. Vallásosság és személyiség.....                                            | 7  |
| 2.1.2. A vallásosság és a kötődés, kontrollhely és az agresszió kapcsolata .....  | 9  |
| 2.2. A spirituális, paranormális jelenségekben hívő emberek jellemzése .....      | 10 |
| 2.2.1. A spirituális, paranormális jelenségekben való hit eredete.....            | 10 |
| 2.2.2. A spirituális hit és a kötődés, kontrollhely és az agresszió kapcsolata... | 12 |
| 2.2.3. A spiritualitásba vetett hit vizsgálata.....                               | 12 |
| 3. A vizsgálat célja.....                                                         | 14 |
| 4. Módszer bemutatása.....                                                        | 15 |
| 4.1. A kutatás helye, ideje és folyamata.....                                     | 15 |
| 4.2. Minta.....                                                                   | 15 |
| 4.3. Méréseszközök .....                                                          | 16 |
| 4.3.1. Demográfiai kérdőív .....                                                  | 16 |
| 4.3.2. Rotter-féle kontrollhely skála .....                                       | 16 |
| 4.3.3. RAAS - Felnőtt kötődési kérdőív .....                                      | 17 |
| 4.3.4. Bryant és Smith-féle Agresszió Kérdőív (AQ) .....                          | 17 |
| 4.3.5. PCBS - Kritika Utáni Vallásosság Attitűd Skála.....                        | 18 |
| 4.3.6. RPBS - Paranormális Jelenségekbe Vetett Hiedelmek Skálája.....             | 19 |
| 5. Az adatok feldolgozása és a vizsgálat eredményei.....                          | 20 |
| 5.1. Skálák megbízhatósága.....                                                   | 20 |
| 5.2. Az adatfeldolgozás módja és folyamata .....                                  | 20 |
| 5.3. Az eredmények bemutatása .....                                               | 22 |
| 5.3.1. A kontroll helyére vonatkozó eredmények .....                              | 22 |
| 5.3.2. A kötődési stílusokra vonatkozó eredmények.....                            | 23 |
| 5.3.3. Az agresszióra vonatkozó eredmények.....                                   | 24 |

|                                                               |    |
|---------------------------------------------------------------|----|
| 5.4. Hipotézisek értékelése az eredmények szempontjából.....  | 25 |
| 5.4.1. A kontroll helyére vonatkozó hipotézis értékelése..... | 25 |
| 5.4.2. A kötődésre vonatkozó hipotézis értékelése .....       | 25 |
| 5.4.3. Az agresszióra vonatkozó hipotézis értékelése .....    | 26 |
| 5.4.4. Az eredmények értelmezése .....                        | 27 |
| 6. Összefoglalás és kitekintés .....                          | 30 |
| Irodalomjegyzék .....                                         | 32 |
| Mellékletek                                                   |    |

## Bevezetés

A mai világban a spiritualitásnak és a vallásosságnak más szerepe van, mint korábban; emellett korunk vallásossága „sokszínűvé” vált. (Pikó, Kovács és Kriston, 2011). Történelmileg a két fogalom jelentése nem különbözött egymástól a múlt századig, de a mai emberekről elmondható, hogy nem feltétlenül vallásos valaki, ha a spiritualizmusban hisz, illetve a hívő ember sem gyakorolja mindig aktívan a vallását a tradicionális módon (Zinnbauer, Pargament, Cowell, Rye és Scott, 1997). Így tehát egy olyan csoport is létezik az emberek vallásos és a nem vallásos csoportja mellett, aki úgymond a maga módján vallásos, tehát hitüket nem a tradicionális vallás szerint gyakorolják, ami ennek ellenére lehet a tradicionális vallás által közvetített hittartalmakat, vagy akár spirituális, ezoterikus és sci-fi hittartalmakat tartalmazó is.

A mai Magyarországon demográfiai kutatások alapján relevánsnak tűnik a vallásosság és az egyéb hitelemek vizsgálata. Hazánkban a lakosság 51%-a vallásosnak tartotta magát a rendszerváltáskor (Valuch, 2001); az 1995 és 2008 közötti időszakban a Hungarostudy vizsgálat szerint a nem vallásos emberek számának arányának csökkenése jelentkezett, az egyházhoz köthető vallásos emberek száma stagnált, míg a „maguk módján vallásos” emberek aránya jelentős mértékben megnőtt 11 év alatt, 18%-ról 32%-ra (Székely, 2008).

Magyarországon az Ifjúság 2008 Gyorsjelentés vizsgálta a fiatalok vallásosságát illetve hittartalmaikat. Az eredmények szerint vallásosak „a tíz keresztény hitelmezés közül átlagosan 7-ben hisznek, ugyanakkor 62 százalékuk hajlik a másik hat dolog közül is legalább egynek az elfogadására. A nem keresztény hittartalmak közül a telepátia létezésében hisz a legtöbb egyházián vallásos válaszadó (36%). A maguk módján vallásosak átlagosan valamivel több mint négy keresztény alapú dologban hisznek, viszont többen (73%) fogadnak el legalább egyet az ezoterikus és sci-fi tartalmak közül, mint az egyház tanítása szerint vallásosak.” A különböző hittartalmak szerinti százalékos elosztást a 1. számú melléklet tartalmazza.

A két jelenséget a mai vizsgálatokban gyakran egyszerre vizsgálják (pl.: Miller és Thoresen, 2003., Bierkerhoff és Jacob, 1987), pedig azok eltérnek egymástól, hiszen a spiritualitás megnevezést szélesebb körben szoktuk alkalmazni. A két fogalom megkülönböztetése érdekében a dolgozatban a következő definíciókat alkalmaztuk a vallásosság és a spiritualitás tárgyalásakor:

- vallásosak, azok az emberek, akik a vallást, mint társadalmi alapú hitrendszernek tekintik, vallásukat legtöbbször szervezett közösségben gyakorolják, illetve egy felső hatalom létezésében hisznek (Peterman, Fitchett Brady, Hernandez és Cella, 2002);
- a spiritualításban hívő emberek olyan érzésekre és tapasztalatokra támaszkodnak, amik segítségével az élet értelmét, célját határozzák meg, egyfajta útmutatást jelölve ki maguknak (Bierkerhoff és Jacob, 1987).

Az Ifjúság 2008 vizsgálatában szereplő hittartalmak közül tehát 10 tekinthető a vallásos ember hittartalmának, ezek a szeplőtlen fogantatás, a feltámadás, az ördög, a pokol, a csodák, a szentek, a Szentháromság, a halál utáni élet, a mennyország és az Isten; míg a spirituális emberek hittartalmai pedig a mágia, a lélekvándorlás, a kabbala, az UFO, a horoszkóp és a telepátia (Ifjúság 2008 Gyorsjelentés).

## 1. Kérdésfeltevés okai

Ebben a dolgozatban azt vizsgáljuk, hogy a két csoport, a vallásos és a spirituális/paranormális jelenségekben hívő emberek milyen személyiségjellemzőkben hasonlítanak és térnek el egymástól. (A dolgozatban a paranormális és a spirituális jelzőt szinonimaként használjuk.)

A demográfiai kutatások eredményei mellett véleményünk szerint fontossá teszi a terület kutatását az olyan külföldi (Koenig és Larson, 2001; Good és Willoughby, 2006) és magyar (Martos, Kézdy, 2007; Pikó és Kovács, 2009; Kézdy és mtsai., 2010; Pikó és mtsai., 2011) egészségpszichológiai vizsgálati eredmények, melyek szerint a vallásosság védőfaktorként értelmezhető.

A vizsgálatok alapján a vallásosság serdülőknél jobb pszichológiai alkalmazkodó képességgel áll kapcsolatban (Good és Willoughby, 2006), illetve kisebb mértékben jellemzi az ilyen fiatalokat az öngyilkosság, a túl korai szexuális kapcsolat létesítése (Donahue és Benson, 1995), és a depresszió (Smith, Faris, Denton és Regnerus, 2003). Más vizsgálatokban kimutatták, hogy a vallásos fiatalokra kevésbé jellemző a drog- és/vagy alkoholfogyasztás (Pikó és Fitzpatrick, 2004), illetve az agresszió (Laird, Marks és Marrero, 2011).

A Horváth-Szabó által szerkesztett Vallásosság és személyiség című kötetben Martos és Kézdy (2007) Koenig és Larson (2001) cikkje alapján azt írják, miszerint a vallásosság és a lelki egészség közötti kapcsolat vizsgálata során pozitív kapcsolatot mutattak ki a következő területekkel:

- lelki jóllét: étellel való elégedettség, boldogság, pozitív érzelmek,

- remény, optimizmus,
- az életre való célok, illetve az élet értelmességének érzése,
- önértékelés,
- gyászfeldolgozás, gyászt követő alkalmazkodás,
- társas támasz,
- házassági stabilitás.

A vallásosság kapcsolatban áll a személyiségfejlődéssel is, például a nyitottsággal (Henninggaard és Arnau, 2008.), illetve a koherencia érzésével (Szentmártoni, 2003). Emmons (2005) szerint a vallásosság az emberi életnek értelmet ad azáltal, hogy célokat és értékrendszereket határoz meg, amelyek az emberek életének minden területét befolyásolják. Pecchenio szerint „a spiritualitás lényege az, hogy az egyén saját döntései és tervei, az olyan belső és külső erők, amik elősegítik a kiszámítható és kiszámíthatatlan események kezelését, befolyásolják az életvitelt, a selfbe épülnek, így meghatározzák az identitást” (Pecchenio, 2009, utolsó bekezdés).

A vallásosságon kívül, a spiritualitás a már említett definíció következtében is kapcsolatba hozható az élet értelmességének érzésével.

## 2. Szakirodalmi áttekintés

Az irodalmi adatokat áttekintve feltűnő, hogy a nem-vallásos, spirituális, paranormális jelenségekben hívő embereket vizsgálva kevésbé pozitív jelenségeket kapcsoltak a kutatók az ilyen hittartalmakban hívő személyiségekhez (lásd később, pl.: pszichózisra való hajlam, traumatizált gyermekkor, kontrollvesztés), míg a vallásosság kutatói többnyire pozitív jelenségeként, védőfaktorként tekintenek a vallásosságra. Bár a vallásosság és az egészségesség kutatását összefoglaló elméletek kiemelik (Koenig és Larson, 2001; Martos és Kézdy, 2007), hogy a vallásosságnak lehet negatív hatása is az egészségre, a vallási tartalmak, előírások és a vallási közösség jellemzőitől függően.

A vallásosság és a spiritualitás irodalmában számos pszichológiai jelenséget vizsgáltak mind klinikai- és egészségpszichológiai területet érintve, de teljes egyezést nem mutatnak a két területet érintő vizsgálatok. Jelen dolgozatban három olyan terület vizsgálunk, amiket vagy a vallásosság kutattak, de együtt még sosem, így a dolgozat célja a két terület részleges összehasonlító elemzése.

### 2.1. Vallásos emberek jellemzése

#### 2.1.1. Vallásosság és személyiség

Saroglou és Jaspard (2000) szerint a vallásosság és a személyiség kapcsolatának kutatását nem a személyiségpszichológia uralja, inkább a pszichoanalízis és a szociálpszichológia (neurotikus struktúrákat és a kognitív stílusokat vizsgálták), saját meta-analízisükben inkább a személyiségtaxonómiák és a vallásosság kapcsolatát vizsgálták korábbi kutatások alapján.

Az Eysenck-i taxonómia 3 dimenzió segítségével vizsgálja a személyiséget, ezek a pszichocitizmus, az extroverzió és a neurocitizmus. A pszichoticizmus skálán magas pontot elérő emberekre jellemző az ellenséges, manipulatív és impulzív viselkedés illetve a szokatlan élményekhez való vonzódás, tehát ez a skála az egyénnek agresszivitásra való hajlamát, empátiás készségét, impulzivitását, esetleges egocentrizmusát rejti magában. Az extroverzió dimenziója az emberek társaságkedveléséhez, izgalomkereséséhez, élénkségéhez, cselekvőkészségéhez illetve dominanciához való kapcsolatát méri, azaz az egyénnek külvilág iránti nyitottságát, érdeklődését, vagy éppen ennek hiányát mutathatja ki. A neuroticizmus faktora a vizsgált személyek neurózisra való hajlamát jellemzi, azaz azt mutatja, hogy az

egyén milyen gyorsan borul ki, csügged el – a gyakoribb rosszkedv, szorongás és levertség nagyobb fokú neuroticizmust fejez ki (Carver és Scheier, 2006). A vallásosságot a kutatások az alacsony pszichoticizmussal kapcsolták össze, ami Francis (1992) szerint csak akkor jelent meg szisztematikusan, amikor az EPQ kiértékelésében az impulzivitás alskálát az introverzió faktora helyett a pszichoticizmus faktora alá vonták. Ennek egyféle magyarázata lehet, hogy a vallásos emberek inkább lágyszívűbbek, ezzel ellentétben, a pszichoticizmus skálában magas pontot elérő emberekre a keményszívűség jellemző.

A Big-Five modell ennek az Eysenck-i modellnek egyfajta továbbfejlesztése. McCrae és munkatársai (1997) szerint a modell stabil faktorszerkezettel, kultúrköri érvényességgel rendelkezik. Borkenou és Ostendorf vizsgálata (1998) olyan eredményeket mutat, ami alapján bizonyított, hogy a modell hasznos a hosszú távú állapotok leírására. A modell 5 faktort mér, ezek a barátságosság, az extroverzió, a lelkiismeretesség, az érzelmi stabilitás (ellentéte: neurocitizmus) és a nyitottság. Ezek közül az extravertió és a neurocitizmus faktorok megegyeznek az Eysenck-i faktorokkal. A barátságosság és a lelkiismeretesség faktorok az Eysenck-i pszichoticizmus egyfajta keverékének tekinthető. A NEO-PI-R-ban a barátságosság faktor alá a bizalom, az őszinteség, az altruizmus, az engedelmesség, a szerénység és a lágyszívűség vonások; az extroverzió faktor alá a melegség, a társaságkedvelés, az önérvényesítés, az izgalomkeresés, az aktivitás és a pozitív érzelmek vonások; a lelkiismeretesség faktor alá a kompetencia, a rendszeretet, a kötelességtudat, a teljesítménykésztetés, az önfegyelem és a megfontoltság vonások; az érzelmi stabilitás-neurocitizmus dimenzió alá tartozik a szorongás, az ellenségesség, a depresszió, az éntudatosság, az impulzivitás és a sérülékenység vonások; illetve a nyitottság faktor alá a fantázia, az esztétikai érzék, a nyitottság az érzelmekre, tevékenységekre, gondolatokra és értékekre vonások tartoznak (Costa és McCrae, 1992).

Egy újabb empirikus kutatási eredmény (Saroglou és Munos-Gracia, 2008) alapján elmondható, hogy a barátságossággal, a lelkiismeretességgel és a neurocitizmussal pozitívan korrelál a vallásosság. Ebben a kutatásban a barátságosság faktorban az őszinteség, altruizmus, engedelmesség és szerénység vonások; a lelkiismeretesség faktorban a kompetencia, a teljesítménykésztetés és az önfegyelem vonások; illetve a neuroticizmus faktoron belül a szorongás és a sérülékenység vonások voltak szignifikánsak.

### 2.1.2. A vallásosság és a kötődés, kontrollhely és az agresszió kapcsolata

Az említett adatok alapján feltételezhető, hogy az agresszió, amit leginkább a neuroticizmus és az extroverzió faktorok tartalmaznak, kevésbé jellemzi a vallásos embereket. Ezt Pikó és munkatársai (2011) is megerősítették vizsgálatukban, ahol a vallásosság és különböző pszichológiai jelenségek kapcsolatát vizsgálták, az egyik ilyen jelenség az agresszió volt. A mintát 4 részre osztották: vallásos, vallásosságra nyitott, vallásosságot elutasító és vallásosság nélkül boldogulók. A verbális agresszió szempontjából a minta 4 csoportja között nem volt eltérés, míg a harag és a fizikai agresszió tekintetében a vallásosságot elutasító csoport szignifikánsan magasabb értéket ért el, mint a többi csoport. Alátámaszthatja ezt az elképzelést Laird és munkatársai (2011) szerint az, hogy az önkontroll fejlesztése, fejlettsége csökkenti az agresszív és antiszociális viselkedés előfordulásának valószínűségét.

Pikó és munkatársai vizsgálatában egy másik pszichológiai jelenség a kontroll helye volt. A kontroll helye egy fontos jelenség lehet a vallásosság védőfaktorként való funkciója tekintetében, hiszen a belső kontroll beállítottságnak hatása van a személyiségfejlődésre (Benson, Roehlkepartain és Rude, 2005). Emellett elősegítheti a hatékony megküzdési folyamatokat, mivel a belső hit saját magunkban, arra készíthet minket, hogy az adott problémát gondoljuk át és annak adekvát megoldására találjunk rá; a külső kontroll hit mentális egészségre gyakorolt hatása annak tulajdonítható, hogy a külső kontroll azt az érzést közvetíti, hogy az egyén nem képes megbirkózni a problémáival, így nem rendelkezik a szükséges képességekkel és erőforrásokkal a probléma feletti kontroll gyakorlásához (Landau, 1995). A vizsgálatban a vallásos csoportot a belső kontroll, míg a vallást elutasító csoportot a külső kontroll attitűd jellemezte.

Mickelson és mtsai. (Mickelson, Kessler és Shaver, 1997) vizsgálata alapján a belső kontroll hit és a biztonságos kötődés között pozitív kapcsolat van, a szorongó és elkerülő kötődés a külső kontroll hittel áll negatív kapcsolatban. A vizsgálatba bevonták a vallásosságot is, ami csak a biztonságos kötődéssel korrelált szignifikánsan. Horváth-Szabó és mtsai. (Horváth-Szabó, Benkő, Gebauer, Kézdy és Urbán, 2007) OTKA munkabeszámolójában leírtak alapján elmondható, hogy a vallásos emberek közül az érett vallásossággal jellemezhető emberekre (= a PCBS skálán a második naivitás csoportjába tartozó emberek) a biztonságos kötődés jellemző, az ateista (= a PCBS skálán a külső kritika csoportjába tartozó emberek) vagy a családi hagyományon, illetve meggyőződésen alapuló

hittel rendelkező emberekre (= a PCBS skálán az ortodox csoportba tartozó emberek) a bizonytalan kötődés a jellemző. Kirkpatrick (1998) szerint a vallásos hit is mutat egyfajta kötődésmintázatot, ami függ a szülők vallásától illetve a szülőkhöz fűződő kötődéstől, ezért fontos lehet a valláspszichológiai kutatásokban a kötődés minőségének mérése. A jelen dolgozatban nem ilyen szempontból vizsgáljuk a kötődést, hanem a különböző vallási orientációk szerinti kötődésmintázatok vizsgálata az egyik cél.

## 2.2. A spirituális, paranormális jelenségekben hívő emberek jellemzése

### 2.2.1. A spirituális, paranormális jelenségekben való hit eredete

Irwin 1993-ban összegezte a paranormális/spirituális jelenségben hívő emberek személyiségjellemzőit. 4 fő hipotézist vizsgált, amik különböző okokban látták az ilyen hiedelmek kialakulásának okát. Ezek a társadalmi marginalitás, a világnézeti, az értelmi hiány és a pszichodinamikus funkciók hipotézisei voltak (Irwin, 1993).

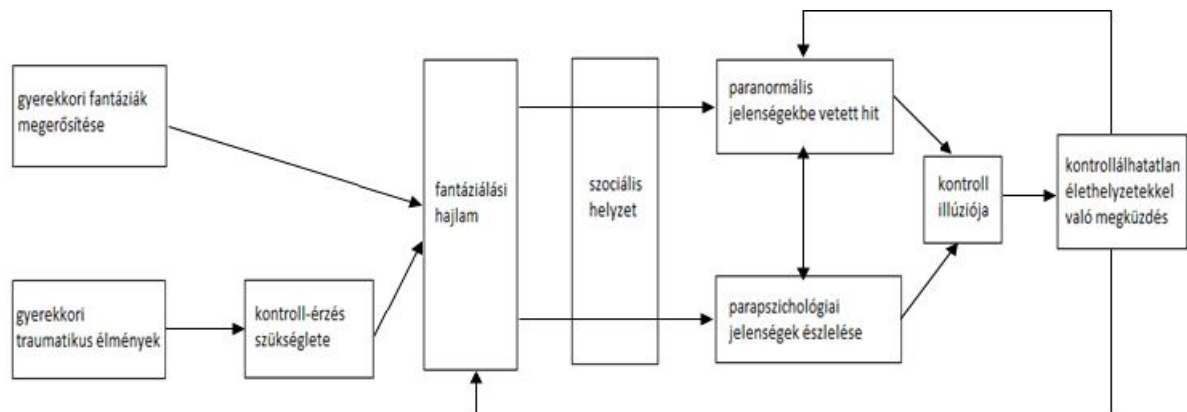
A *társadalmi marginalitás elmélete* szerint azok az emberek hisznek a paranormális jelenségekben, akik a társadalmi átlagtól negatív irányban térnek el; vizsgálta a nemet, az életkort, az etnikumot, a politikai nézeteket, a családi állapotot és a gazdasági helyzetet. Irwin semmilyen szignifikáns tendenciát nem talált a vizsgált jellemzők és a paranormális hit között.

A *világnézeti hipotézis* szerint, az ilyen jellegű hit csak egy szélesebb világnézet része, ami szubjektív és ezoterikus szempontból tekint a világra, benne az emberekre és az életre; ezzel a hipotézissel kapcsolatban a paranormális jelenségekbe való bevonódást, a tradicionális vallásossággal való kapcsolatot, dualista világnézetet, a szubjektív világnézetet és a kontroll helyét tanulmányozta. Az eredmények szerint a paranormális jelenségekben hívő emberek általában – de nem szignifikánsan - dualista és szubjektív világnézettel rendelkeznek, a világot kiszámíthatatlannak, problémákkal telinek és igazságtalannak tartják, valamint külső kontroll által irányítottaknak, így a vizsgálatok részben alátámasztották a világnézeti hipotézist.

Az *értelmi hiány hipotézis* szerint a paranormális jelenségekbe vetett hittel bíró emberek kognitív képességei gyengébbek. Vizsgálták az iskolázottság szintjét, a logikai képességeket, a kritikus gondolkodást, a kreativitást, az ingerkeresési hajlamot és a fantáziálásra való hajlamot. Az eredmények nem mutattak ki összefüggő eredményeket, csak egyes alhiedelmekhez kapcsolódtak szignifikáns eredmények.

A *pszichodinamikus funkciók hipotézise* szerint az emberek azért hisznek paranormális jelenségekben, mert az egyén pszichodinamikus igényeit elégítik ki. Ennek keretében a személyiség szociális dimenzióit (extra-intraverzió, szociális érzékenység), pszichológiai beállítódást (önbizalom, önbecsülés, szorongásosság, dogmatizmus, halál-attitűd, mágikus gondolatok, pszichózisra való hajlam) és a paranormális hit személyiségen belüli funkcióit vizsgálta (kulturális hatások, kontroll-illúziókeltés).

A talált összefüggések csak gyenge tendenciát mutattak, így a paranormális jelenségekbe vetett hit nem vezethető vissza egyetlen döntő pszichológiai tényre. Irwin egy modellt javasolt a paranormális jelenségekbe vetett hit keletkezésére. A modell szerint a paranormális hit kialakulásában kulcsfontosságú szerepet kapnak a traumatikus gyerekkori események és a gyerekkori fantáziák megerősítése, hiszen ezek szolgálnak a fantáziálási hajlam kialakulásáért, ami közvetett módon a paranormális jelenségek észlelése és a paranormális jelenségekbe vetett hit felé vezet.



1. ábra – A paranormális hit kialakulásának folyamata (forrás: Irwin, 1993)

A traumatikus gyermekkorban tapasztalt kontrollvesztés olyan megküzdési mechanizmusokhoz vezet, mint a fantáziálási hajlam és a paranormális jelenségekbe vetett hit. Ezek a folyamatok egymást facilitálják, hiszen a paranormalitásba vetett hit a kontroll illúzióját nyújtja (Irwin, 1993), ami szintén egy megküzdési formának tekinthető (Persson és Vanek, 2008).

## 2.2.2. A spirituális hit és a kötődés, kontrollhely és az agresszió kapcsolata

„A kötődés olyan belső modell, amelynek alapjait a kora gyerekkori tapasztalatok adják, és amely alakítja az emberi interakciókat, főleg a váratlan és fenyegető helyzetekben” (Seres, Bárdos, 2006, A kötődés hatása fejezet). Ha a gyerek és elsődleges gondozója között

nincs meg a biztonságos kötődés, a gyerek hajlamos maladaptív megküzdési technikák elsajátítására, hiszen nincs alkalma új viselkedések kipróbálására anélkül, hogy az elsődleges gondozóból ne váltson ki elutasítást (Sarason, Shearline, Sarason, Waltz, Popp és Pierce, 1991).

Lazarus és Lauiner szerint a maladaptív technikák az érzelmi központú megküzdés alapjai; az érzelmi központú megküzdés célja az adott érzelmi állapot megszüntetése illetve a negatív érzelmek elhatalmasodásának megakadályozása. Emellett ha a helyzetet nem tudja megváltoztatni valaki, szintén ilyen megküzdési folyamatokat alkalmaz, így a nem biztonságosan kötődő gyerekekben kialakul a külső kontroll iránti fogékonyság (Lazarus és Lauiner 1978). Az agresszív viselkedés is megküzdési technika, Rózsa és munkatársai szerint a stresszel való konfrontatív megküzdés egy agresszív, ellenségeskedő és kockázatvállaló erőfeszítésekkel jellemezhető folyamat (Rózsa, Purebl, Susánszky, Szádóczky, Réthelyi, Danis és Skrabski, 2008).

Carlson és munkatársai (Carlson, Cicchetti, Barnett és Braunwald, 1989) szerint kapcsolat áll fenn a traumatizált és a bizonytalan kötődés között. A gyerekkorban kialakított kapcsolati munkamodellek felnőtt korban is hatnak a kapcsolatokra, ilyen módon a személyiség magját képezik. (Rózsa és mtsai., 2008). A felnőttkori kötődés három kategóriába sorolja be az embereket, biztonságos, elkerülő, ambivalens és dezorganizált kötődésű kategóriákba. A kötődés viszonylag hosszú időn át stabil marad. Fraley (2002) szerint a közeli kapcsolatok prototípusai csecsemőkorban, kisgyerekkorban alakulnak ki és az új élmények hatására alig változnak, tehát a kora gyerekkori élmények tekinthetők a kötődés központi eredetének (Carver és Scheier, 2006). A bizonytalan kötődésű gyerekek, és később felnőttek a biztonságos kötődésűekkel szemben számos pszichológiai vonatkozással jellemezhetők, mint például az antiszociális viselkedés, impulzivitás és a rosszindulatúság (Styron és Janoff-Bulman, 1997). Ennek oka lehet Mikulincer (1998) szerint, hogy az elkerülő mintázatot mutató emberek gyakran ellenséges szándékot észlelnek mások viselkedésében. Ezek a pszichológiai jellemzők együttes meglévő agresszív viselkedés eredményezhetnek. Az agresszió fantáziában való kiélése és az agresszív késztetések elfojtása az agresszív viselkedések kockázatát növelik (Moos, 1988), így az agresszió tekinthető a traumatizált gyerek megküzdési mechanizmusaként is.

Ezeket az adatokat figyelembe véve feltételezhető, hogy a paranormális, spirituális jelenségekben hívő emberekre az agresszió illetve a nem biztonságos kötődés jellemző lehet, hiszen:

- a) traumatizált gyerekkor a bizonytalan kötődéssel kapcsolatban áll (Carlson és mtsai., 1989),
- b) a paranormális vagy spirituális jelenségekben hívő emberekre jellemző a fantáziálási hajlam (Irwin, 1993),
- c) bizonytalan kötődés érzelempőzpontú megküzdéshez vezethet (Sarason és mtsai 1991), ilyen a fantáziálási hajlam (Persson és Vanek, 2008) és az agresszió is (Rózsa és mtsai., 2008),
- d) a fantáziálási hajlam és az agresszió összefügg egymással (Persson és Vanek, 2008, és Moos, 1988).

### 2.2.3. A spiritualitásba vetett hit vizsgálata

A paranormális hiedelmeket a Tobacyk-féle Revised Paranormal Belief Scale használatával mérik (Tobacyk és Milford, 1983). A kérdőívet különböző hitelemekre bontva lehet értékelni, ezek a hitelemek: tradicionális vallásosság, psi-jelenségekbe vetett hit, boszorkányság, babonaság, spiritualizmus, földönkívüli létformákba vetett hit és a prekognícióba vetett hit. Malinowski (1948) szerint a különböző hiedelmek a kontroll egyfajta illúzióját keltik, főleg a bejósolhatatlan események tekintetében. Rotter (1966) szerint ez a hit, és a paranormalitásba vetett hit kapcsolatban áll a külső kontroll érzésével.

Lawrence (1995) szerint a tradicionális vallásosság és a babonaság alhiedelmek nem illenek bele a paranormális hitelemek közé, így felfogható, hogy a PCBS két különböző dolgot mér, a vallásosságot és a spiritualitást/paranormális hitet. Wolfradt (1997) szerint is különböznek az alskálák, hiszen a babonaságba és a spiritualitásba vetett hit a kontroll hiányát hangsúlyozza, míg a psi-jelenségekbe vetett hit a kontrol gyakorlását. Davies és Kirkby (1985) vizsgálata ezt megerősítette, hiszen eredményeik alapján a tradicionális vallásossághoz, a babonaságba és a spiritualitásba vetett hithez a külső kontroll, míg a boszorkányságba és a psi-jelenségekbe vetett hithez a belső kontroll kapcsolható. Dag (1999) kutatásában is hasonló az eredmény született: a külső kontrollt csak a tradicionális vallásosság és a boszorkányság jósolja be szignifikánsan.

### 3. A vizsgálat célja

A dolgozatban azt vizsgáljuk, hogy milyen összefüggések jelentkeznek a vallásos hit felé illetve a paranormális, spirituális hit felé való viszonyulás esetében a kontroll helye, az agresszió és a felnőtt kötődési stílus között.

A korábbi vizsgálatokban csak a vallásos hit vizsgálatával foglalkoztak, az adatok alapján a vallásos emberekre a biztonságos kötődési stílus (Horváth-Szabó és mtsai., 2007), a belső kontroll helye illetve az agresszió mértékének alacsony szintje jellemző (Pikó és mtsai., 2011). A spirituális hittel kapcsolatban a korábbi kutatások azt feltételezik, hogy a kontroll helye szempontjából két csoportra bontható a spiritualitásban hívő emberek csoportja: az egyikre inkább a belső, míg a másikra inkább a külső kontroll a jellemző (Wolfradt, 1997; Davies és Kirkby, 1985). A spiritualitás hitről a 2.2.2. alfejezetben ismertetett következtetések alapján feltételezhető, hogy az agresszió valamelyik alfaját illetve a valamelyik bizonytalan kötődési stílust illetően kapcsolat jelentkezhethet az ilyen hittel jellemezhető emberekkel.

A mi vizsgálatunkban tehát azt vizsgáltuk, hogy ezek a pszichológiai jellemzők melyik vallásos és/vagy spirituális skála értékei jósolják be. Így a következő hipotéziseket fogalmaztuk meg:

1. A belső kontroll helye a második naivitás, az ortodox, a pszi és a boszorkányság skála értékeivel mutat pozitív összefüggést, míg a külső kontroll helye a babona, a spiritualitás, a külső kritika illetve a tradicionális vallásosság skálával.
2. A biztonságos kötődéssel csak a második naivitás skála és a tradicionális vallásosság mutat pozitív összefüggést, míg az ortodox, a külső kritika és a többi spirituális hittartalom a nem biztonságos kötődés valamelyik fajtájával mutatnak pozitív összefüggést.
3. Az agresszió tekintetében a második naivitás és az ortodox változók kivételével a prediktorváltozók lineáris, pozitív kapcsolatban állnak az agresszió valamelyik fajtájával.

## 4. Módszer bemutatása

### 4.1. A kutatás helye, ideje és folyamata

A kutatás internetes felületen zajlott 2012 márciusától 2012 júniusáig. A kérdőívet az akkor még Google Dokumentumoknak hívott felületen osztottuk meg, amit Facebookon történő további megosztások követtek. Így a mintafelvétel elég széles körre terjedt ki. Az adatfeldolgozás 2012 júliusától 2012 októberéig tartott.

A kérdőívet kitöltők először egy általános, demográfiai adatokat tartalmazó kérdőívet, majd négy darab magyar mintán is standardizált illetve egy a dolgozat írója által fordított kérdőívet tartalmazó oldalt töltöttek ki. A kérdőív kitöltése anonim és önkéntes volt.

A kérdőív-csomagban szerepelt kérdőívek a következők:

- kontroll hely mérése: Rotter-féle kontrollhely skála (Oláh, 1982),
- felnőtt kötődés mérése: RAAS (Collins és Read, 1990),
- agresszió mérése: Bryant-Smith-féle Agresszió Kérdőív (AQ) (Bryant és Smith, 2001),
- vallásos attitűd mérése: PCBS – Kritika Utáni Vallásos Rövidített Buss-Perry Agresszió Kérdőív Attitűd Skála (Horváth-Szabó, 2003),
- spirituális/paranormális jelenségekben való hit mérése: RPBS - Paranormális Jelenségekbe Vetett Hiedelmek Skálája (Tobacyk, 2004).

A kérdőívekről részletesebben a Méréseszközök alfejezetben írok. Az adatok elemzéséhez során a Microsoft Excel 2003 illetve az R program 2.13.1-es verzióját használtam.

A teljes kérdőív csomagot a 3. melléklet tartalmazza.

### 4.2. Minta

A kérdőívet a megosztás után 95 ember töltötte ki, a beérkezett adatok elemzése után 93 válasz lett érvényes, mivel két ember hiányosan töltötte ki a kérdőívet. A mintából kiszedtük továbbá a 18 éven aluli kitöltők eredményeit etikai és módszertani okokból.

A mintában a nők voltak többségben (80 %), a minta életkori eloszlása a következő: 70 fiatal felnőtt korú (18 és 30 év közöttiek) és 14 középkorú (30 év felettiek).

A minta 63%-a egyedülálló, 7%-a elvált vagy külön él párjától, 29%-a házas vagy élettársi kapcsolatban él és 1%-a özvegy.

A legmagasabb iskolai végzettség szempontjából nem képeztünk csoportokat, mivel döntő többség középiskolában végzett (70%).

#### *4.3. Mérészközök*

##### 4.3.1. Demográfiai kérdőív

A kérdőív-csomag elején néhány kérdés szerepelt a kitöltő nemével, életkorával, legmagasabb iskolai végzettségével illetve családi állapotával kapcsolatban.

A Kritika Utáni Vallásosság Attitűd Skálához kapcsolódóan a kitöltő vallásosságára, amit egy 1-től 7-ig terjedő Likert skálán jelölhettek be, illetve a felekezeti hovatartozásra és a templomba járás gyakoriságára kérdeztünk rá. Ezekkel a változókkal az elemzés során nem dolgoztunk, hiszen nem a különböző vallási felekezeteket, illetve az önbevallásos vallásosságot és a vallásos attitűdöket hasonlítjuk össze a dolgozatban, hanem a különböző vallásos attitűdökhöz kapcsolódó személyiségjellemzőket vizsgáljuk.

##### 4.3.2. Rotter-féle kontrollhely skála

A kontrollhely meghatározásának legáltalánosabb és legtöbbet vizsgált módszere a Rotter (1966) által kidolgozott I-E skála (Szakács 1989). Vizsgálatunkban ennek 13-ítemes, rövidített változatát alkalmaztuk, amiben a kitöltőnek tizenháromszor két állítás közül kell egyet kiválasztania, amely leginkább kifejezi a véleményét az adott kérdésben (Peck-Withlow, 1983). A kérdőívben szereplő 13 kérdésre adott válaszok összpontszáma alapján meghatározható az egyénre jellemző kontroll hely irányultság:

- 0 és 6 közötti összpontszám esetében a belső kontroll hely irányultság
- 6 és 13 összpontszám esetében a külső kontroll hely irányultság.

Rotter (1966) feltevése, hogy a kérdőív eredménye megmutatja, hogy az emberek hogyan oszthatók külső-belső kontrolloság tekintetében. Véleménye az, hogy akik viselkedésükre úgy tekintenek, mint ami saját, közvetlen ellenőrzésük alatt áll, belső kontrollosok. Az ilyen személyek képesek abban bízni, hogy ha akarják, meg tudják változtatni környezetüket, elég erőt éreznek hozzá. Ezzel szemben a külső kontrollos személyek úgy érzik, hogy az életüket külső események sora befolyásolja, ami ellen nem

tehetnek semmit. Kevés erőt éreznek magukban ahhoz, hogy a környezetüket megváltoztassák (Peck-Withlow, 1983).

A skála magyarországi alkalmazásával és standardizálásával kapcsolatban Oláh Attila végzett széles körű vizsgálatokat (Oláh, 1982).

#### 4.3.3. RAAS - Felnőtt kötődési kérdőív

Collins és Read 1990-ben Shaver és Hazan felnőtt kötődés kérdőívének átdolgozása alapján hozták létre a 18 itemes RAAS kérdőívet. A kérdőív Likert skálán méri a különböző állítások alapján a felnőtt kötődés 3 dimenzióját (közeli, dependens és szorongó), minden kötődési stílushoz 6 állítás tartozik. Fontos megemlíteni, hogy ezek a dimenziók nem feleltethetők meg egyetlen kötődési stílusnak sem, a dependens és a közeli faktor a biztonságos és az elkerülő kötődéshez is kapcsolható, a szorongó faktor pedig tartalmaz elemeket mind a szorongó, mind a biztonságos kötődési stíusból. Az így kialakított három dimenzió a kötődési stílus háttérében meghúzódó jellegzetességeken alapul. A kérdőív alapján lehetséges mind a közeli-dependens-szorongó kategorizáció, mind a biztonságos-szorongó-elkerülő kategorizáció is.

Tehát a kérdőív kiértékelése két módon is történhet:

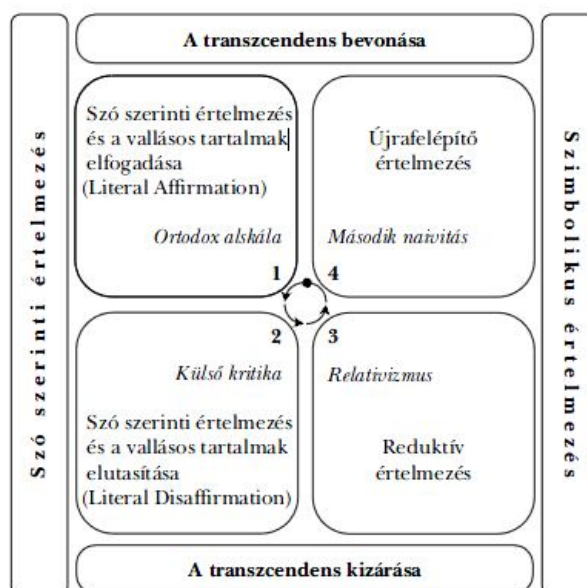
1. A kérdőív kitöltése után minden vizsgálati személy besorolhatóvá vált az alapján, hogy a három kötődési stílus állításai közül melyikre adta a legtöbb pontot.
2. Minden vizsgálati személyhez hozzákapcsolható 3 pontszám, ami az adott személy elkerülő-, biztonságos és ambivalens kötődésének mértékét jelzi.

#### 4.3.4. Bryant és Smith-féle Agresszió Kérdőív (AQ)

A Rövidített Buss-Perry Agresszió Kérdőív (Buss és Perry, 1992) egy 12 itemből álló kérdőív, ami az önbeszámolón alapuló agresszív érzéseket és viselkedéseket méri. A kérdőív négy skálát mér: fizikai agresszió, verbális agresszió, ellenségesség és düh. Az itemek egy 1-től 5-ig terjedő Likert-skálán mérik a válaszokat, az 1="Egyáltalán nem jellemző rám", az 5="Teljesen jellemző rám" válaszokat jelöli. A kérdőívben két fordított tétel van, a tételek a kérdőívben belül véletlenszerűen követik egymást (Bryant és Smith, 2001). Összesen 60 pontot lehet elérni, minél több pontot ér el valaki, annál jobban jellemző rá a magas agresszivitás.

#### 4.3.5. PCBS - Kritika Utáni Vallásosság Attitűd Skála

A vizsgálatban a vallásossághoz való egyéni viszonyulás mérésének eszköze a Kritika Utáni Vallásosság Attitűd Skála, amely 33 vallásos kijelentést tartalmazó Likert típusú skála. A vizsgálati személynek 1-7 ponttal kell kifejeznie az adott kijelentéssel való egyetértésének mértékét. Az eredmények két dimenziót alkotnak, az egyik dimenzió a transzcendens elfogadásának mértékét fejezi ki, míg a másik a vallásos realitás és a vallásos kijelentések értelmezésének módját mutatja meg, a szó szerinti és a szimbolikus értelmezést. Ezek alapján 4 lehetséges kategóriába sorolhatók a személyek: ortodox alskála, második naivitás alskála, külső kritika alskála és relativizmus alskála.



2. ábra - PCBS által mért alskálák jellemzése (Horváth-Szabó, 2003)

A skála elméleti hátterét Wulff és Fowler elmélete képezi. Wulff a vallási attitűdöket a már 2 említett dimenzió mentén rendezi, és ebbe a keretben értelmezhető Fowler fejlődésemélet a vallásosság, a hit fejlődéséről (Horváth-Szabó, 2003).

A vizsgálat szempontjából az adatok különböző vallási irányultságokat jelenítenek meg: az ortodox skálán a legmagasabb pontot elérő személyek hite inkább családi hagyomány, mint meggyőződés. A külső kritikai attitűd az ateista emberekre jellemző. A relativizmus az új, mitologizáló vagy tudományoskodó vallások iránti vonzódó emberekre jellemző. A második naivitásba tartozókat érett hit jellemzi, ami katolikus, protestáns vagy más egyéb, amit magáénak vall az egyén (Kovács Bernadett, 2010).

A Magyar Pszichológiai Szemlében közölt kérdőív (Horváth-Szabó, 2003) tartalmazott egy demográfiai részt, amit a kitöltő vallásosságára, amit egy 1-től 7-ig terjedő Likert skálán jelölhettek be, illetve a felekezeti hovatartozásra és a templomba járás gyakoriságára kérdez rá. Ezt mi a kérdőívsomagunk elején, a demográfiai részben tettük meg, de ennek az adataival a későbbi elemzés során nem dolgoztunk.

#### 4.3.6. RPBS - Paranormális Jelenségekbe Vetett Hiedelmek Skálája

A revised Paranormal Belief Scale az eredeti Tobacyk és Milford (1983) féle Paranormal Belief Scale-en alapul, amelyet Tobacyk (2004) átdolgozott a magasabb validitás és reliabilitás, illetve a kultúrközi érvényesség érdekében. Ezt a mérőeszközt Magyarországon még nem validálták, ezért a kérdőívsomagba a szerző általi fordítás került, amit két felsőfokú nyelvvizsgálóval rendelkező személy ellenőrzött visszafordítással. A magyarosítás keretében a hatodik kérdés (The abominable snowman of Tibet exists.) helyett egy tartalmában hasonló item került a kérdőívbe (Varázserővel rendelkező vagy különleges lények léteznek).

A kérdőív 26 itemes, 7 fokú Likert skálán méri a különböző állításokkal való egyetértés mértékét. A különböző hitelemek, amiket a kérdőív mér, az alábbiakban olvashatóak: tradicionális vallásosság, a pszi-jelenségekben, a boszorkányságban, a babonában, a földönkívüli létformákban, a jövőmondásban való hit (prekogníció) és a spiritualitás.

## 5. Az adatok feldolgozása és a vizsgálat eredményei

### 5.1. Skálák megbízhatósága

Az adatok feldolgozását a mérőeszközök megbízhatósági vizsgálatával kezdtük, a skálák Cronbach- $\alpha$  értékét az 1. táblázat tartalmazza.

| Skála                     | Cronbach- $\alpha$ |
|---------------------------|--------------------|
| PCBS                      |                    |
| ortodox                   | 0,74               |
| külső kritika             | 0,88               |
| relativizmus              | 0,49               |
| második naivítás          | 0,83               |
| RPBS                      |                    |
| tradicionális vallásosság | 0,83               |
| pszi                      | 0,79               |
| boszorkányság             | 0,83               |
| babona                    | 0,76               |
| spiritualizmus            | 0,86               |
| földönkívüli létforma     | 0,51               |
| prekogníció               | 0,81               |

1. Táblázat - Megbízhatósági mutatók

Az eredmények alapján a további elemzés során nem vizsgáltuk a relativizmus illetve a földönkívüli létformák skálákat, hiszen azok Cronbach- $\alpha$  értéke nem volt elég magas, ahhoz, hogy megbízhatónak tekintsük a skálát.

### 5.2. Az adatfeldolgozás módja és folyamata

A hipotéziseknek megfelelően az adatfeldolgozás során többszörös lineáris regresszió számításokat végeztünk. Elsősorban azt vizsgáltuk, hogy az előjelző, prediktor változók milyen mértékben magyarázzák a célváltozókat. A változókat a következő táblázatban foglaltuk össze.

| Prediktor változók        | Célváltozók         |
|---------------------------|---------------------|
| Ortodox                   | Külső kontroll      |
| Külső kontroll            | Biztonságos kötődés |
| Második naivítás          | Elkerülő kötődés    |
| Tradicionális vallásosság | Szorongó kötődés    |
| Spiritualitás             | Fizikai agresszió   |

|               |                    |
|---------------|--------------------|
| Babona        | Verbális agresszió |
| Pszi          | Harag              |
| Prekogníció   | Ellenségesség      |
| Boszorkányság | Összagresszió      |

2. Táblázat – A változók csoportosítása

A változók leíró statisztikáit az 3. táblázat, illetve a köztük lévő parciális korreláció értékeket az 2. melléklet tartalmazza. Háromféleképpen vizsgáltuk az adatokat. Elsőként azt vizsgáltuk, hogy jelentkeznek-e lineáris kapcsolatok a célváltozók és a prediktorváltozók között, ha a modellbe mind a vallásos, mind a spirituális prediktorváltozókat bevontuk, ezt követően megvizsgáltuk, hogy a külön a vallásos (ortodox, külső kritika és második naivitás) és a spirituális (boszorkányság, babona, spiritualizmus, pszi, prekogníció, tradicionális vallásosság) változókat vizsgálva jelentkeznek-e a korábbi eredmények.

|                           | átlag | szórás |
|---------------------------|-------|--------|
| Babona                    | 2,00  | 1,30   |
| Biztonságos kötődés       | 17,88 | 3,19   |
| Boszorkányság             | 3,01  | 1,62   |
| Elkerülő kötődés          | 15,01 | 4,39   |
| Ellenségesség             | 6,50  | 2,52   |
| Fizikai agresszió         | 5,08  | 2,34   |
| Harag                     | 6,12  | 2,62   |
| Külső kontroll            | 7,49  | 2,57   |
| Külső kritika             | 3,62  | 1,44   |
| Második naivitás          | 4,18  | 1,37   |
| Ortodox                   | 2,62  | 1,14   |
| Prekogníció               | 2,96  | 1,50   |
| Pszi                      | 3,40  | 1,62   |
| Spiritualizmus            | 3,66  | 1,83   |
| Szorongó                  | 12,99 | 4,82   |
| Tradicionális vallásosság | 4,25  | 1,78   |
| Verbális agresszió        | 8,04  | 2,70   |

3. Táblázat – A változók leíró statisztikája

### 5.3. Az eredmények bemutatása

#### 5.3.1. A kontroll helyére vonatkozó eredmények

Az első lineáris regresszió számítás-sorozatban a kontroll hely skála értékei képezték a célváltozót. Ha az összes prediktorváltozót bevontuk a modellbe, egy szignifikáns és egy tendencia jellegű kapcsolat jelentkezett. A kapcsolatot az ortodox illetve a második naivítás változók esetében mutattuk ki. Abban az esetben, amikor a modellben a prediktorváltozók csak a vallásos skálák voltak, mind az ortodox és a második naivítás szignifikáns eredményt jelzett. A modellek jellemzőit a 4. táblázat tartalmazza.

| Külső kontroll            |                       |               |
|---------------------------|-----------------------|---------------|
|                           | β                     | p-érték       |
| összes:                   |                       |               |
| ortodox                   | 0,71                  | 0,08          |
| külső kritika             | 0,36                  | 0,23          |
| második naivítás          | -0,72                 | 0,04          |
| tradicionális vallásosság | 0,33                  | 0,28          |
| spiritualitás             | 0,10                  | 0,68          |
| babona                    | 0,09                  | 0,75          |
| pszi                      | -0,03                 | 0,91          |
| prekogníció               | -0,13                 | 0,66          |
| boszorkányság             | 0,04                  | 0,91          |
| Modell jellemzése:        | R <sup>2</sup> : 0,13 | p-érték: 0,27 |
|                           | F(9,73)=1,26          |               |
| csak vallásos:            |                       |               |
| ortodox                   | 0,85                  | 0,01          |
| külső kritika             | 0,13                  | 0,58          |
| második naivítás          | -0,68                 | 0,04          |
| Modell jellemzése:        | R <sup>2</sup> : 0,11 | p-érték: 0,03 |
|                           | F(3,79)=3,07          |               |
| csak spirituális:         |                       |               |
| tradicionális vallásosság | -0,10                 | 0,97          |
| spiritualitás             | 0,05                  | 0,85          |
| babona                    | 0,16                  | 0,54          |
| pszi                      | -0,03                 | 0,90          |
| prekogníció               | -0,09                 | 0,78          |
| boszorkányság             | 0,14                  | 0,59          |
| Modell jellemzése:        | R <sup>2</sup> : 0,02 | p-érték: 0,98 |
|                           | F(6,76)=0,19          |               |

4. Táblázat – A külső kontroll hellyel kapcsolatos modellek

### 5.3.2. A kötődési stílusokra vonatkozó eredmények

A kötődési stílus vizsgálatok a biztonságos kötődési stílussal kapcsolatban csak tendenciaszerű kapcsolatok jelentkeztek, a csoportokra bontott modellek esetében kapcsolatot jelzett a tradicionális vallásosság, a babona és az ortodox skála is.

Az elkerülő kötődési stílus esetében, ha az összes változót bevontuk a modellbe, csak a pszi skálával jelentkezett kapcsolat, de ha két csoportra bontva vizsgáltuk a spirituális és vallásos változókat, akkor három új változó is belépett a modellekbe: a prekogníció, a második naivitás illetve az ortodox.

A szorongó kötődés csak a boszorkányság és a prekogníció változókkal mutatott kapcsolatot. A modellek jellemzőit az 5. táblázat tartalmazza.

|                           | Biztonságos                                          |             | Elkerülő                                             |             | Szorongó                                             |             |
|---------------------------|------------------------------------------------------|-------------|------------------------------------------------------|-------------|------------------------------------------------------|-------------|
|                           | β                                                    | t-érték     | β                                                    | t-érték     | β                                                    | t-érték     |
| összes változó            |                                                      |             |                                                      |             |                                                      |             |
| ortodox                   | -0,56                                                | 0,47        | 1,12                                                 | 0,11        | 0,19                                                 | 0,80        |
| külső kritika             | -0,13                                                | 0,72        | 0,49                                                 | 0,34        | 0,41                                                 | 0,48        |
| második naivitás          | 0,57                                                 | 0,18        | -0,98                                                | 0,10        | -0,18                                                | 0,78        |
| tradicionális vallásosság | 0,11                                                 | 0,77        | 0,34                                                 | 0,52        | 0,30                                                 | 0,60        |
| spiritualitás             | 0,25                                                 | 0,38        | 0,14                                                 | 0,72        | 0,20                                                 | 0,65        |
| babona                    | -0,56                                                | 0,10        | 0,11                                                 | 0,82        | 0,49                                                 | 0,35        |
| pszi                      | -0,50                                                | 0,13        | <b>-0,99</b>                                         | <b>0,03</b> | -0,24                                                | 0,64        |
| prekogníció               | -0,48                                                | 0,20        | 0,83                                                 | 0,12        | <b>1,25</b>                                          | <b>0,04</b> |
| boszorkányság             | 0,50                                                 | 0,17        | -0,04                                                | 0,93        | <b>-1,03</b>                                         | <b>0,07</b> |
| Modell jellemzése:        | R <sup>2</sup> : 0,20 p-érték: 0,04<br>F(9,73)= 2,06 |             | R <sup>2</sup> : 0,16 p-érték: 0,15<br>F(9,73)= 1,54 |             | R <sup>2</sup> : 0,13 p-érték: 0,33<br>F(9,73)= 1,17 |             |
| vallásos változók         |                                                      |             |                                                      |             |                                                      |             |
| ortodox                   | <b>-0,78</b>                                         | <b>0,07</b> | <b>1,43</b>                                          | <b>0,01</b> | 0,90                                                 | 0,17        |
| külső kritika             | -0,24                                                | 0,43        | 0,16                                                 | 0,70        | 0,15                                                 | 0,75        |
| második naivitás          | 0,61                                                 | 0,14        | <b>-1,13</b>                                         | <b>0,04</b> | -0,24                                                | 0,70        |
| Modell jellemzése:        | R <sup>2</sup> : 0,07 p-érték: 0,13<br>F(3,79)= 1,94 |             | R <sup>2</sup> : 0,09 p-érték: 0,05<br>F(3,79)= 2,67 |             | R <sup>2</sup> : 0,03 p-érték: 0,52<br>F(3,79)= 0,76 |             |
| spirituális változók      |                                                      |             |                                                      |             |                                                      |             |
| tradicionális vallásosság | <b>0,37</b>                                          | <b>0,08</b> | -0,06                                                | 0,85        | 0,03                                                 | 0,91        |
| spiritualitás             | 0,25                                                 | 0,37        | 0,06                                                 | 0,89        | 0,16                                                 | 0,71        |
| babona                    | <b>-0,57</b>                                         | <b>0,06</b> | 0,25                                                 | 0,56        | 0,48                                                 | 0,31        |
| pszi                      | -0,46                                                | 0,15        | <b>-0,99</b>                                         | <b>0,03</b> | -0,20                                                | 0,68        |
| prekogníció               | -0,48                                                | 0,19        | <b>0,91</b>                                          | <b>0,09</b> | <b>1,25</b>                                          | <b>0,03</b> |
| boszorkányság             | 0,38                                                 | 0,22        | 0,05                                                 | 0,91        | <b>-0,94</b>                                         | <b>0,05</b> |

|                    |                                                      |                                                      |                                                      |
|--------------------|------------------------------------------------------|------------------------------------------------------|------------------------------------------------------|
| Modell jellemzése: | R <sup>2</sup> : 0,17 p-érték: 0,02<br>F(6,76)= 2,66 | R <sup>2</sup> : 0,08 p-érték: 0,38<br>F(6,76)= 1,09 | R <sup>2</sup> : 0,12 p-érték: 0,15<br>F(6,76)= 1,65 |
|--------------------|------------------------------------------------------|------------------------------------------------------|------------------------------------------------------|

5. Táblázat – A kötődési stílusokkal kapcsolatos modellek

### 5.3.3. Az agresszióra vonatkozó eredmények

Az agresszió vizsgálatokor először az agresszió kérdőívben elért összpontszám volt a célváltozó, amivel a babona, a pszi és a spiritualizmus változók mutattak kapcsolatot (igaz a babona csak abban az esetben, ha az összes prediktor változót belevettük a modellbe).

A fizikai agresszióval kapcsolatban csak a spiritualizmus változó jelzett kapcsolatot. A verbális agressziót szintén a spiritualizmus jósolta be, de emellett, az összes prediktor változót tartalmazó modellben tendenciaszerű kapcsolat jelentkezett a boszorkányság változóval is.

A harag változóval az összes prediktor változót tartalmazó modellben a babona, a pszi, a boszorkányság és a spiritualizmus változók álltak kapcsolatban; ha csak a spirituális változókat vizsgáltuk, a boszorkányság változó már nem jelzett kapcsolatot a célváltozóval. A vallásos prediktorváltozók közül csak a külső kritikával jelentkezett tendenciaszerű kapcsolat.

Az ellenségesség változóval csak a babona jelzett kapcsolatot a spirituális változók közül, ha az összes prediktor változót bevontuk a modellbe, a külső kritika is szignifikáns kapcsolatot jelzett. A modellek jellemzőit a 8. táblázat tartalmazza.

| Agresszió                 |                       |               |                       |               |                       |               |                       |               |                       |               |
|---------------------------|-----------------------|---------------|-----------------------|---------------|-----------------------|---------------|-----------------------|---------------|-----------------------|---------------|
|                           | Fizikai agresszió     |               | Verbális agresszió    |               | Harag                 |               | Ellenségesség         |               | Agresszió             |               |
|                           | β                     | t-érték       | β                     | t-érték       | β                     | t-érték       | β                     | t-érték       | β                     | t-érték       |
| összes változó            |                       |               |                       |               |                       |               |                       |               |                       |               |
| ortodox                   | 0,85                  | 0,87          | -0,38                 | 0,38          | -0,03                 | 0,93          | -0,04                 | 0,92          | -0,51                 | 0,65          |
| külső kritika             | 0,36                  | 0,21          | 0,31                  | 0,33          | -0,14                 | 0,63          | <b>0,57</b>           | <b>0,06</b>   | 1,11                  | 0,19          |
| második naivitás          | 0,13                  | 0,70          | -0,05                 | 0,88          | -0,40                 | 0,24          | 0,05                  | 0,89          | -0,28                 | 0,77          |
| tradicionális vallásosság | 0,06                  | 0,85          | 0,46                  | 0,17          | 0,17                  | 0,57          | 0,29                  | 0,35          | 0,97                  | 0,26          |
| spiritualitás             | <b>0,45</b>           | <b>0,04</b>   | <b>0,45</b>           | <b>0,07</b>   | <b>0,70</b>           | <b>0,00</b>   | 0,18                  | 0,43          | <b>1,79</b>           | <b>0,01</b>   |
| babona                    | -0,04                 | 0,88          | 0,40                  | 0,18          | <b>0,56</b>           | <b>0,04</b>   | <b>0,51</b>           | <b>0,07</b>   | <b>1,43</b>           | <b>0,07</b>   |
| pszi                      | -0,28                 | 0,27          | -0,29                 | 0,32          | <b>-0,63</b>          | <b>0,02</b>   | -0,31                 | 0,25          | <b>-1,51</b>          | <b>0,05</b>   |
| prekogníció               | -0,05                 | 0,85          | -0,20                 | 0,54          | -0,05                 | 0,86          | 0,16                  | 0,61          | -0,15                 | 0,86          |
| boszorkányság             | 0,04                  | 0,89          | <b>-0,54</b>          | <b>0,10</b>   | <b>-0,50</b>          | <b>0,09</b>   | -0,17                 | 0,56          | -1,17                 | 0,16          |
| Modell jellemzése:        | R <sup>2</sup> : 0,08 | p-érték: 0,65 | R <sup>2</sup> : 0,11 | p-érték: 0,45 | R <sup>2</sup> : 0,22 | p-érték: 0,03 | R <sup>2</sup> : 0,10 | p-érték: 0,46 | R <sup>2</sup> : 0,16 | p-érték: 0,17 |
|                           | F(9,73)=0,77          |               | F(9,73)=0,95          |               | F(9,73)=2,29          |               | F(9,73)=0,98          |               | F(9,73)=1,49          |               |

| vallásos változók         |                       |               |                       |               |                       |               |                       |               |                       |               |
|---------------------------|-----------------------|---------------|-----------------------|---------------|-----------------------|---------------|-----------------------|---------------|-----------------------|---------------|
| ortodox                   | -0,10                 | 0,75          | -0,08                 | 0,84          | 0,22                  | 0,52          | 0,35                  | 0,30          | 0,40                  | 0,69          |
| külső kritika             | 0,18                  | 0,44          | -0,03                 | 0,91          | <b>-0,43</b>          | <b>0,09</b>   | 0,30                  | 0,22          | 0,02                  | 0,98          |
| második naivitás          | 0,06                  | 0,85          | 0,01                  | 0,98          | -0,53                 | 0,13          | -0,04                 | 0,91          | -0,50                 | 0,60          |
| Modell jellemzése:        | R <sup>2</sup> : 0,01 | p-érték: 0,78 | R <sup>2</sup> : 0,01 | p-érték: 0,99 | R <sup>2</sup> : 0,04 | p-érték: 0,33 | R <sup>2</sup> : 0,03 | p-érték: 0,43 | R <sup>2</sup> : 0,01 | p-érték: 0,94 |
|                           | F(3,79)=0,36          |               | F(3,79)=0,03          |               | F(3,79)=1,17          |               | F(3,79)=0,93          |               | F(3,79)=0,13          |               |
| spirituális változók      |                       |               |                       |               |                       |               |                       |               |                       |               |
| tradicionális vallásosság | -0,11                 | 0,48          | 0,08                  | 0,66          | 0,01                  | 0,96          | -0,04                 | 0,80          | -0,07                 | 0,89          |
| spiritualitás             | <b>0,41</b>           | <b>0,06</b>   | <b>0,47</b>           | <b>0,06</b>   | <b>0,75</b>           | <b>0,00</b>   | 0,13                  | 0,58          | <b>1,76</b>           | <b>0,01</b>   |
| babona                    | -0,08                 | 0,73          | 0,25                  | 0,34          | <b>0,52</b>           | <b>0,04</b>   | <b>0,45</b>           | <b>0,08</b>   | 1,14                  | 0,11          |
| pszi                      | -0,22                 | 0,37          | -0,28                 | 0,32          | <b>-0,70</b>          | <b>0,01</b>   | -0,24                 | 0,36          | <b>-1,44</b>          | <b>0,05</b>   |
| prekogníció               | -0,07                 | 0,82          | -0,28                 | 0,39          | -0,09                 | 0,77          | 0,14                  | 0,66          | -0,30                 | 0,73          |
| boszorkányság             | 0,09                  | 0,70          | -0,32                 | 0,24          | -0,38                 | 0,13          | -0,05                 | 0,84          | -0,66                 | 0,36          |
| Modell jellemzése:        | R <sup>2</sup> : 0,06 | p-érték: 0,06 | R <sup>2</sup> : 0,08 | p-érték: 0,36 | R <sup>2</sup> : 0,2  | p-érték: 0,01 | R <sup>2</sup> : 0,06 | p-érték: 0,57 | R <sup>2</sup> : 0,13 | p-érték: 0,10 |
|                           | F(6,76)=0,88          |               | F(6,76)=1,12          |               | F(6,76)=3,17          |               | F(6,76)=0,80          |               | F(6,76)=1,84          |               |

6. Táblázat – Az agresszióval kapcsolatos modellek

#### 5.4. Hipotézisek értékelése az eredmények szempontjából

##### 5.4.1. A kontroll helyére vonatkozó hipotézis értékelése

*1. A belső kontroll hely a második naivitás, az ortodox, a pszi és a boszorkányság skála értékeivel mutat pozitív összefüggést, míg a külső kontroll hely a babona, a spiritualitás, a külső kritika illetve a tradicionális vallásosság skálával.*

A statisztikai elemzés az első hipotézis első részét, miszerint a belső kontroll és az a második naivitás skálák között pozitív kapcsolat áll fenn alátámasztotta, hiszen a külső kontroll skálával szignifikáns, ellentétes irányú, lineáris kapcsolat jelentkezett. Ezzel párhuzamosan viszont az eredmények szerint az ortodox skála tendencia szintjén, pozitív kapcsolatot mutat a külső kontroll skálával.

A minta alapján a többi változóval kapcsolatban nem jelentkeztek a várt eredmények.

##### 5.4.2. A kötődésre vonatkozó hipotézis értékelése

*2. A biztonságos kötődéssel csak a második naivitás skála és a tradicionális vallásosság mutat pozitív összefüggést, míg az ortodox, a külső kritika és a többi spirituális*

*hittartalom a nem biztonságos kötődés valamelyik fajtájával mutatnak pozitív összefüggést.*

A második hipotézisnek azon része, miszerint a biztonságos kötődés és a második naivítás skálák között lineáris kapcsolat van, statisztikailag nem igazolódott, de a statisztikai eredmény elméleti alapra helyezve nem kérdőjelezi meg azt; hiszen az elkerülő kötődés és a második naivítás között szignifikáns ellentétes kapcsolat áll fenn a mintában, hogyha csak a vallásos alskálákat vontuk be a számításba.

A biztonságos kötődésre vonatkozó hipotézisnek egy másik aspektusa szerint a biztonságos kötődés és az ortodox skála között is kapcsolat van, de ez a minta alapján nem igazolódott, hiszen az ortodox vallásos attitűd elkerülő kötődéssel való szignifikáns kapcsolatot mutat, míg a biztonságos kötődéssel tendencia szinten ellentétes kapcsolat jelentkezett. Ezek az eredmények szintén csak akkor jelentkeztek, ha a modellben csak a vallásos változók szerepeltek.

A mintánkban a spirituális hittartalommal kapcsolatban is lettek szignifikáns illetve tendencia jellegű kapcsolatok:

- a biztonságos kötődés és a tradicionális vallásosság skálák között tendenciaszerű pozitív, lineáris kapcsolat,
- a biztonságos kötődés és a babona skálák között tendenciaszerű ellentétes lineáris kapcsolat,
- a szorongó kötődés és a prekogníció skálák között szignifikáns, pozitív lineáris kapcsolat áll fenn.

A statisztikai eredmények két nem várt eredményt is tartalmaznak:

- az elkerülő kötődés és a pszi-hit között szignifikáns, ellentétes kapcsolat áll fenn,
- a szorongó kötődés és a boszorkányság között tendenciaszerű, ellentétes lineáris kapcsolat.

#### 5.4.3. Az agresszióra vonatkozó hipotézis értékelése

*3. Az agresszió tekintetében a második naivítás és az ortodox változók kivételével a prediktorváltozók lineáris, pozitív kapcsolatban állnak az agresszió valamelyik fajtájával.*

A harmadik hipotézist illetően a vallásos prediktorváltozók és az agresszió közötti kapcsolat hiánya miatt a hipotézist alátámasztó eredmények születtek a vizsgálat során: a második naivitás illetve az ortodox változók szempontjából nem jelentkezett kapcsolat semelyik agresszió típussal.

Az irodalomból következtethető, de korábban nem vizsgált eredmények a következők:

- a babonában való hit mértéke és a harag, az ellenségesség illetve az agresszió változók között pozitív, lineáris kapcsolat,
- a spiritualitás és az ellenségesség kivételével minden agressziófajta (fizikai agresszió, verbális agresszió, harag és összagresszió változók) között pozitív, lineáris kapcsolat áll fenn.

Az irodalmi adatok alapján feltételezhetőtől eltérő adatok a következők:

- a harag és a külső kritika között ellentétes, lineáris kapcsolat,
- a boszorkányságba vetett hit mértéke és a harag illetve az összagresszió között ellentétes, lineáris kapcsolat,
- a pszi-jelenségekbe vetett hit mértéke és a harag illetve az összagresszió között ellentétes, lineáris kapcsolat áll fenn.

#### 5.4.4. Az eredmények értelmezése

Az eredményeket a 7. táblázatban foglaljuk össze. Külön mutatjuk be azokat az eredményeket, amiket az irodalmi adatok alapján határozottan alátámasztottnak vélünk, emellett kiemeljük az olyan általunk megfogalmazott hipotéziseinket igazoló eredményeket is, amiket korábban még nem vizsgáltak az általunk feldolgozott irodalom alapján. (Dőlt betűvel jeleztük, azokat az eredményeket, amik csak akkor jelentkeztek, ha külön modellben vizsgáltuk a vallásos és a spirituális hittartalmakat).

| A hipotéziseket igazoló eredmények                                  |                                                                            | A hipotéziseket cáfoló eredmények                       |
|---------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|
| <i>Irodalmi adatok alapján igazolt hipotézisek</i>                  | <i>„Új” hipotézisek</i>                                                    |                                                         |
| külső kontroll – második naivitás (ellentétes kapcsolat)            | <i>biztonságos kötődés – tradicionális vallásosság (pozitív kapcsolat)</i> | külső kontroll – ortodox (pozitív kapcsolat)            |
| biztonságos kötődés – második naivitás (feltételezhető a kapcsolat) | biztonságos kötődés - babona (ellentétes kapcsolat)                        | szorongó kötődés - boszorkányság (ellentétes kapcsolat) |

|                                                               |                                                               |                                                                 |
|---------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------|
| <i>elkerülő kötődés –<br/>ortodox (pozitív<br/>kapcsolat)</i> | szorongó kötődés –<br>prekogníció (pozitív<br>kapcsolat)      | elkerülő kötődés – pszi<br>(ellentétes kapcsolat)               |
| ellenségesség - külső<br>kritika (pozitív kapcsolat)          | ellenségesség – babona<br>(pozitív kapcsolat)                 | verbális agresszió -<br>boszorkányság (ellentétes<br>kapcsolat) |
|                                                               | harag – babona (pozitív<br>kapcsolat)                         | <i>harag - külső kritika (ellentétes<br/>kapcsolat)</i>         |
|                                                               | harag – spiritualizmus<br>(pozitív kapcsolat)                 | harag - boszorkányság<br>(ellentétes kapcsolat)                 |
|                                                               | verbális agresszió –<br>spiritualizmus (pozitív<br>kapcsolat) | harag - pszi (ellentétes<br>kapcsolat)                          |
|                                                               | fizikai agresszió –<br>spiritualizmus (pozitív<br>kapcsolat)  | agresszió - pszi (ellentétes<br>kapcsolat)                      |
|                                                               | agresszió – spiritualizmus<br>(pozitív kapcsolat)             |                                                                 |
|                                                               | agresszió – babona<br>(pozitív kapcsolat)                     |                                                                 |

7. Táblázat – Az eredmények összefoglaló táblázata

Kutatásunk eredményei részben alátámasztották Pikó és mtsai. (2011) eredményeit miszerint, a második naivitás és a belső kontrollhely között kapcsolat áll fenn, de az a feltételezés, hogy az ortodox vallásos attitűd is a belső kontrollhellyel áll kapcsolatban, nem teljesült, az ellentéte igazolódott be: az ortodox vallásos attitűd a külső kontrollhelyhez kapcsolódik. Pikó és mtsai. (2011) vizsgálatában a vallásosságot nem a PCBS segítségével mérték, az eredmények abban a mintában a vallásosságot elutasítóak körében volt a legjellemzőbb a külső kontrollhely, míg a vallásos csoportban a belső kontroll. Mivel mind az ortodox és a második naivitás skála a transcendens elfogadását tartalmazza, ezért joggal feltételezhettük, hogy a kontroll helyében sem lesz különbség a két csoport között. Amiért mégis jelentkezett ellentét, az feltételezhetően annak tudható be, ami a két csoport különbsége: az ortodox csoport szószerint értelmezi a vallásos tartalmakat, míg a második naivitás szimbolikusan (Horváth-Szabó, 2003), illetve az ortodox vallási attitűd inkább egy hagyomány, külső irányítottság alatt álló, nem-saját attitűd, míg a második naivitás egy belső, saját meggyőződés (Kovács, 2011).

Az agresszióval kapcsolatban is jelentkeztek olyan különbségek, amiket az irodalom alátámasztott: a külső kritika vallási attitűd pozitív, lineáris kapcsolatban áll az ellenségességgel. Viszont a hipotézist cáfolta az az eredmény, miszerint a külső kritika pozitív, lineáris kapcsolatban áll a haraggal, hiszen itt a kapcsolat ellentétes, és csak akkor jelentkezett, ha külön a vallásos attitűdöket vontuk be a modellbe.

A kötődéssel kapcsolatos eredmények megerősítik Horváth-Szabó és mtsai. 2007-es eredményeit: a második naivitás a biztonságos kötődéssel, az ortodox az elkerülő kötődéssel áll kapcsolatban.

Érdekes eredmény született az agresszióval kapcsolatban: Wolfradt (1997) vizsgálatában a külső kontrollhely a babonaság illetve a spiritualitás alskálákat jellemezte, míg a belső kontrollhely a pszi-jelenségekben hívő emberek csoportját. A mi vizsgálatunkban az agresszió egyes fajtáival pozitív lineáris kapcsolat áll fenn a babona és a spiritualizmus alskálákkal, míg a pszi alskálával ellentétes irányú kapcsolat jelentkezett. Ennek oka a wolfradt-i magyarázat is lehet: a babonában illetve a spiritualításban való hit a kontroll hiányát hangsúlyozza, míg a pszi jelenségekbe vetett a kontroll gyakorlását emeli ki. Ebben az értelemben fontos kiemelni azt az agresszió megjelenésére vonatkozó Laird és mtsai. által (2011) megfogalmazott kijelentést, miszerint az önkontroll (belső kontroll) csökkenti az antiszociális és agresszív viselkedést.

## 6. Összefoglalás és kitekintés

A jelen vizsgálat újítása abban rejlik, hogy a felnőtt kötődés és az agresszió vizsgálatát a spirituális, paranormális hittartalmak vizsgálatára is kiterjesztettük, és így párhuzamos és ellentétes irányokat mutathattunk be a vallásos illetve spirituális hittartalmakat illetően. Érdekesség, hogy a vallásos attitűdökkel kapcsolatban inkább a kontroll helyére, illetve a kötődésre vonatkozó eredmények jelentkeztek, míg a spirituális hittartalmak az agresszióval mutattak több kapcsolatot.

Az irodalom alapján várt eredmények kettő kivételével igazolódtak, így számos magyar és külföldi szerző eredményeit erősítettük meg kutatásunkkal (pl: Pikó és mtsai., 2011, Horváth-Szabó és mtsai., 2007., Dag 1999., Laird és mtsai., 2011.). Az a két eredmény, amiket az irodalmi hivatkozások alapján megfogalmazott hipotéziseinket nem erősítették meg, további kutatás témáiként javasoljuk. Emellett fontosnak tartjuk, hogy a kötődési stílusok vizsgálatát pontosabb mérőeszközökkel is vizsgáljuk, kiküszöbölve a kérdőív módszerére jellemző torzításokat.

A minta egészére jellemző külső kontroll hit, biztonságos kötődési stílus illetve verbális agresszió dominanciája miatt felmerül kérdésként, hogy a mérőeszközök jól mérnek-e.

A kontroll helye mérőeszközzel ez a kritika nem alátámasztott, hiszen Szakács (1989) szerint a Rotter-féle kérdőív a legáltalánosabb és legtöbbet vizsgált módszere a kontroll helye mérésének.

A Felnőtt Kötődési Kérdőívvel kapcsolatban azonban felmerülnek kérdések. Számos kérdőív méri a felnőtt kötődési stílust, ezek a kötődést dimenzióként illetve kategóriaként is értelmezik. Kérdés még, hogy a kérdőívek mit mérnek pontosan: a felnőtt kötődésre vonatkozó elvárásokat, vagy az ehhez kapcsolódó viselkedést, vagy egy olyan személyiségvonást, ami hatással van a legtöbb szociális kapcsolatra esetleg egy legalább részben kapcsolatspecifikus tudatállapotot (Stein és mtsai., 2002)? Érdeemes lenne a témát más kötődés-kérdőívekkel vizsgálni.

A kötődési kérdőív kérdésköre mellett fontos oka lehet a mintát uraló dominanciának, hogy a kérdőív kitöltésekor a szociális kíváncsiság hatása jelentkezett. Presser és Traugott (1992) szerint a kérdőívek kitöltésekor jelentkező pontatlan kitöltés kapcsolatban állhat a szociális kíváncsisággal a vallásos emberek körében. Allport és Ross (1967) szerint a vallásosságnak két fajtája van: az extrinzik illetve az intrinzik vallásosság; a kettő között a

különbség a vallásosság motivációjában rejlik, míg az intrinzik vallásosság esetében a személyt nem motiválja a szociális hasznok szerepe a vallásosság tekintetében, addig az extrinzik vallásos embert inkább a vallásosság előnyösségei a motiváló erők a hitükben. Batson és Ventis (1982) az intrinzik motiváció koncepcióját módosították, szerintük három fajta vallásosság létezik, az extrinzik és kétféle intrinzik. Az egyik fajta vallásos (End) csoportra jellemző, hogy az egészséges vallásosság arcát kívánják fenntartani, kimutatni, jobbnak akarják mutatni magukat, mint amilyenek. A másik csoportot (Quest) a tényleges egészséges vallásosság jellemzi. Mivel a mintában többségben voltak a PCBS összpontszám alapján a Második naivitás skálába tartozó emberek, feltételezhető, hogy rájuk az intrinzik vallásosság jellemző, így az End típusú vallásosság is, amihez jellegéből adódóan kapcsolódhat, hogy a személyek a kívánalmaknak, vagy akár a saját, személyes elvárásoknak jobban megfelelő képet festhetnek magukról az önkitöltős kérdőívekben.

Mivel a mintánkban a relativizmust illetve a földönkívüli létformákban való hitet mérő skála megbízhatósági értéke alacsony lett, és ennek következtében a változók közötti kapcsolat feltárásánál nem vettük figyelembe azokat, fontos lenne ezeknek a jelenségeknek a további vizsgálata. Ennek legfőbb oka az, hogy a relativizmus skála elméletileg magába foglalja azokat a nézeteket, amik az új, mitologizáló vagy tudományoskodó vallásban jelenik meg (Kovács, 2011).

Összességében elmondható, hogy a vallásos és spirituális hit között jelentkeznek összefüggések mind a kontroll helyével, mind a felnőtt kötődéssel illetve mind az agresszióval kapcsolatban, aminek kutatása manapság fontos lehet, hiszen Pikó és munkatársait idézve: „korunk vallásossága sokszínűvé vált”.

## Irodalomjegyzék

- Allport, G. W., Ross, J. M. (1967): Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, (4), 432-443.
- Batson, C. D., Ventis, W. L. (1982): *The religious experience*. New York: Oxford Press.
- Benson, P. L., Roehlkepartain, E. C., Rude, S. P. (2003): Spiritual development in childhood and adolescence: Toward a field of inquiry. *Applied Developmental Science*, 7, 205-213.
- Borkenau, P., Ostendorf, F. (1998): The Big Five as states: How useful is the Five-Factor Model to describe intraindividual variations over time? *Journal of Research in Personality*, 32, 202-221.
- Brinkenhoff, M. B., Jacob, J. C. (1987): Quasi-religious meaning systems, official religion, and quality of life in an alternative lifestyle: A survey from the back-to-the-land movement. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 26, 63-80.
- Bryant, F. B., Smith, B. D. (2001): Refining the Architecture of Aggression: A Measurement Model for the Buss-Perry Aggression Questionnaire. *Journal of Research in Personality*, 35, 138-167.
- Buss, A. H., Perry, M. (1992): The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 452-459.
- Carlson, V., Cicchetti, D., Barnett, D., Braunwald, K. (1989): Disorganized/disoriented attachment relationships in maltreated infants. *Developmental Psychology*, 25, 525-531.
- Carver C. S., Scheier F. S. (2006): Személyiséglélektan. Osiris Kiadó, Budapest.
- Collins, N. L., Read, S. J. (1990): Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 644-663.
- Costa, P. T., McCrae, R. R. (1992): *NEO PI-R. Professional manual: Revised NEO Personality Inventory (NEO PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Dag, I. (1999): The relationship among paranormal beliefs, locus of control and psychopathology in a Turkish college sample. *Personality and Individual Differences*, 26, (4), 723-737.

- Davies, M. F., Kirkby, H. E. (1985): Multidimensionality of the relationship between perceived control and belief in the paranormal: Spheres of control and types of paranormal phenomena. *Personality and Individual Differences*, 6, 661-663.
- Donahue, M. J., Benson, P. L. (1995): Religion and the Well-Being of Adolescents. *Journal of Social Issues*, 51, (2), 145-160.
- Emmons, R. A. (2005): Striving for the Sacred: Personal Goals, Life Meaning, and Religion. *Journal of Social Issues*, 61, (4), 731-745.
- Fraley, R. C. (2002): Attachment Stability From Infancy to Adulthood: Meta-Analysis and Dynamic Modeling of Developmental Mechanisms. *Personality and Social Psychology Review*, 6, 123-151.
- Francis, L. J. (1992): Is psychoticism really a dimension of personality fundamental to religiosity? *Personality and Individual Differences*, 13, (6), 645-652.
- Good, M., Willoughby, T. (2006): The role of spirituality versus religiosity in adolescent psychosocial adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, (1), 41-55.
- Henningsgaard, J. M., Arnau, R. C. (2008): Relationships between religiosity, spirituality, and personality: A multivariate analysis. *Personality and Individual Differences*, 45, 703-708.
- Horváth-Szabó K. (2003): Hazai vizsgálatok a Kritika Utáni Vallásosság skálával. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 58, (1), 127-152.
- Horváth-Szabó K. (2007): *Vallásosság és személyiség*. PPKE BTK, Piliscsaba.
- Horváth-Szabó K., Benkő A., Gebauer F., Kézdy A., Urbán Sz. (2007): *Vallásosság és személyiség = Religiosity and personality*. Munkabeszámoló. OTKA.
- Irwin H. J. (1993): Belief in the Paranormal: A Review of the Empirical Literature. *Journal of the American Society for Psychical Research*, 87, 1-39.
- Kézdy, A., Martos, T., Urbán, Sz., Horváth-Szabó, K. (2010): A vallásos attitűdök, a megküzdési módok és a lelki egészség összefüggései serdülő- és fiatal felnőttkorban. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 11, 1-16.
- Kirkpatrick, L. A. (1998): God as a Substitute Attachment Figure: A Longitudinal Study of Adult Attachment Style and Religious Change in College Students. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, (9), 961-973.
- Koenig, H. G., Larson, D. B. (2001): Religion and mental health: evidence for an association. *International Review of Psychiatry*, 13, (2), 67-78.

- Kovács B. (2011): *A vallásosság/spiritualitás protektív szerepének vizsgálata a kiégéssel kapcsolatban*. Phd-dolgozat. DE Humán Tudományok Doktori Iskola.
- Laird, R. D., Marks, L. D., Marrero, M. D. (2011): Religiosity, self-control, and antisocial behavior: Religiosity as a promotive and protective factor. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 32, (2), 78-85.
- Landau, R. (1995): Locus of control and socioeconomic status: Does internal locus of control reflect real resources and opportunities or personal coping abilities? *Social Science and Medicine*, 41, 1499-1505.
- Lawrence, T. R. (1995): How many factors of paranormal belief are there? A critique of the Paranormal Belief Scale. *Journal of Parapsychology*, 59, 3-25.
- Lazarus, R. S., Launier, R. (1978): Stress-related transactions between person and environment. In Pervin, L. A., Lewis, M. (Szerk.): *Perspectives in interactional psychology*. New York: Plenum. (287–327)
- Malinowski, B. (1948): *Magic, science and religion*. Garden City, NY: Doubleday.
- Martos, T., Konkoly Thege, B., Steger, M. F. (2010): It's not only what you hold, it's how you hold it: Dimensions of religiosity and meaning of life. *Personality and Individual Differences*, 49, 863-868.
- McCrea, R. R., Costa, P. T. Jr. (1997): Personality trait structure as a human universal. *American Psychologist*, 52, 509-516.
- Mickelson, K. D., Kessler, R. C., Shaver, P. R. (1997): Adult attachment in a nationally representative sample. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, (5), 1092-1106.
- Mikulincer, M. (1998): Adult attachment style and individual differences in functional versus dysfunctional experiences of anger. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2, 513-524.
- Miller, W. R., Thoresen, C. E. (2003): Spirituality, religion, and health: An emerging research field. *American Psychologist*, 58, (1), 24-35.
- Moos, R. H. (1988): *Coping response inventory manual*. Palo Alto: Stanford University Medical Center and Department of Veterans Affairs Medical Center.
- Oláh A. (1982): *Kérdőíves módszerek a külső-belső kontroll attitűd vizsgálatára*. OPI, Budapest.

- Pecchenino, R. A. (2009): Becoming: Identity and spirituality. *The Journal of Socio-Economics*, 38, 31-36.
- Peck, D., Withlow, D. (1983): *Személyiségelméletek*. Gondolat, Budapest.
- Persson, J., Vanek, F. (2005): *Fantasy Proneness and Coping*. Szakdolgozat, Lunds-i Egyetem, Pszichológiai Intézet.
- Peterman, A. H., Fitchett, G., Brady, M. J., Hernandez, L., Cella, D. (2002): Measuring spiritual well-being in people with cancer: The functional assessment of chronic illness therapy - spiritual well-being scale (FACIT - Sp). *Annals of Behavioral Medicine*, 24, (1), 49-58.
- Phares. E. J. (1989): Kontrollhely. In: Szakács F. (Szerk.): *Személyiséglélektani szöveggyűjtemény*. Tankönyvkiadó, Budapest, 101-150.
- Pikó B., Kovács E. (2009): Vallásosság mint védőfaktor? Serdülők pszichikai egészségének szociális epidemiológiai vizsgálata. *Orvosi Hetilap*, 150, (41), 1903-1908.
- Pikó B., Kovács E., Kriston P. (2011): Sokszínű vallásosság és spiritualitás ifjúkorban: A vallásos hittől a lelki egészségig. *Társadalomkutatás* 29, (4), 422-443.
- Pikó, B. F., Fitzpatrick, K. M. (2003): Depressive symptomatology among Hungarian youth: A risk and protective factors approach. *American Journal of Orthopsychiatry*, 73, 44-54.
- Presser, S., Traugott, M. (1992): Little white lies and social science models. *Public Opinion Quarterly*, 56, 77-86.
- Rotter, J. B. (1966): Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs* 80, Whole No. 609.
- Rózsa S., Purebl Gy., Susánszky É., Kő N., Szádóczky E., Réthelyi J., Danis I., Skrabski Á., Kopp M. (2008): A megküzdés dimenziói: A Konfliktusmegoldó Kérdőív hazai adaptációja. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 9, 217-241.
- Saraglou, V. Munoz-Garcia, A. (2008): Individual differences in religion and spirituality: An issue of personality traits and/or values. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 47, 83-101.
- Sarason, B. R., Pierce, G. R., Shearin, E. N., Sarason, I.G., Waltz, J. A., Poppe, L. (1991): Perceived social support and working models of self and actual others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, (2), 273-287.

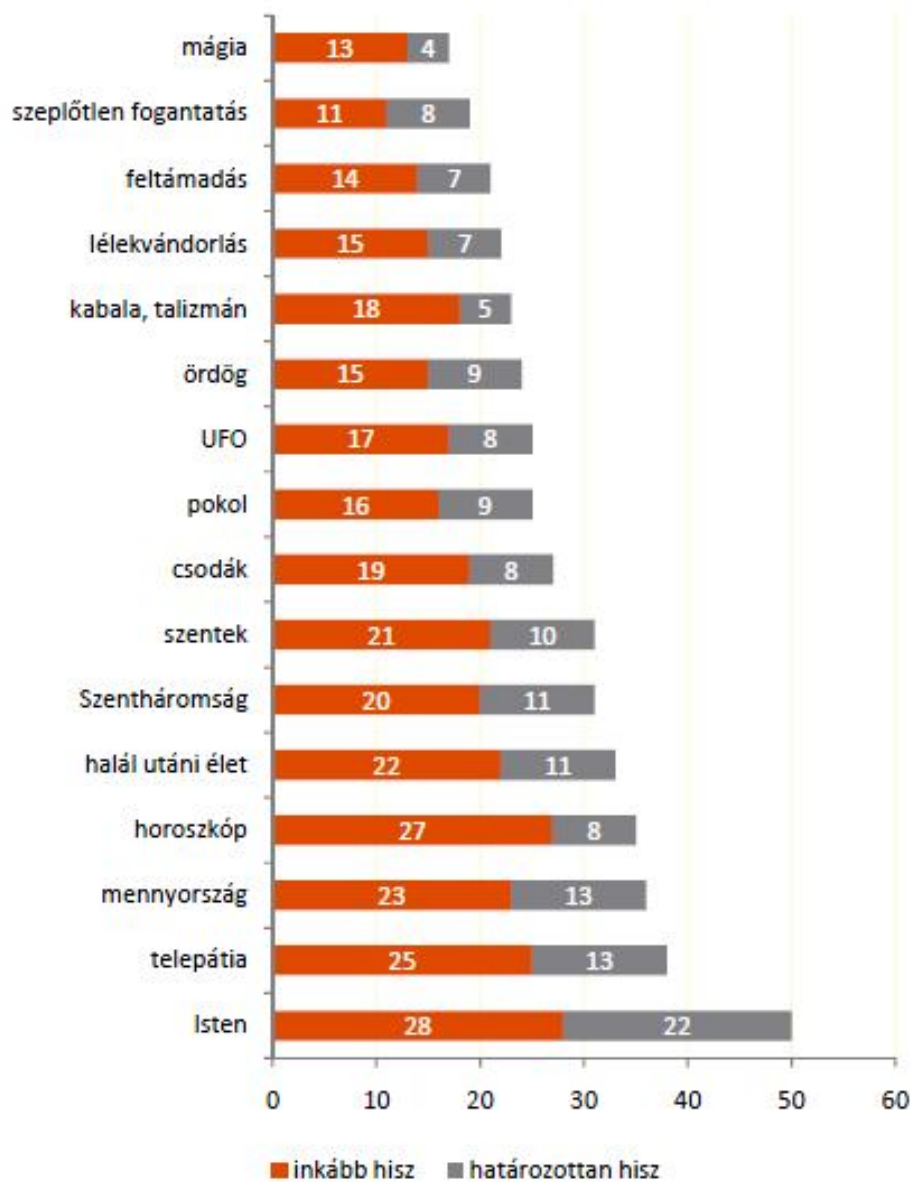
- Saroglou, V., Jaspard, J. M. (2000): Personality and religion: from Eysenck's taxonomy to the Five-Factor Model. *Archive for the Psychology of Religion*, 23, 41–70.
- Seres G., Bárdos Gy. (2005): Pszichológiai tényezők irritábilis bél szindrómában: a megküzdés és a kötődés vizsgálata. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 61, (3), 373-397.
- Smith, C., Faris, R., Denton, M. L., Regnerus, M. (2003): Mapping American adolescents subjective religiosity and attitudes of alienation toward religion: A research report. *Sociology of Religion*, 64, (1), 111-133.
- Stein, H., Koontz, A. D., Fonagy, P., Allen, J. G., Fultz, J., Brethour, J. R. Jr., Allen, D., Evans, R. B. (2002): Adult attachment: What are the underlying dimensions? *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 75, 77-91.
- Styron, T., Janoff-Bulman, R. (1997): Childhood attachment and abuse: Long-term effects on adult attachment, depression, and conflict resolution. *Child Abuse & Neglect*, 21, (10), 1015-1023.
- Székelly A. (2008): A vallásosság alakulása Magyarországon 1995–2006 között. A vallásosság összefüggései a gyermekszámmal. Vallásosság és lelki-egészségi állapot. In: Kopp Mária (szerk.): *Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 373–381.
- Tobacyk, J. (2004): A Revised Paranormal Belief Scale. *The International Journal of Transpersonal Studies*, 23, 94-98.
- Tobacyk, J., Milford, G. (1983): Belief in paranormal phenomena: Assessment instrument development and implications for personality functioning. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 1029-1037.
- Valuch T. (2001): *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Wolfradt, U. (1997): Dissociative experiences, trait anxiety and paranormal beliefs. *Personality and Individual Differences*, 23, 15-19.
- Zinnbauer, B. J., Pargament, K. I., Cowell, B. J., Rye, M., Scott, A. B. (1997): Religion and spirituality. Unfuzzing the fuzzy. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36, (4), 412-423.

Internetes források:

[http://www.mobilitas.hu/uploads/1/hirek/2382/fajlok/ifjusag2008\\_gyorsjelentes\\_090520.pdf](http://www.mobilitas.hu/uploads/1/hirek/2382/fajlok/ifjusag2008_gyorsjelentes_090520.pdf)  
(letöltés ideje: 2012. szeptember 14.)

## Mellékletek

Melléklet 1. – Az Ifjúság Gyorsjelentés 2008 eredményei a fiatalok hittartalmainak vizsgálatáról



Melléklet 2. – A változók közötti parciális korrelációs mutatók

|                      | ba-<br>bona | biztons-<br>ágos<br>kötődés | boszor-<br>kánysá-<br>g | elkerülő<br>kötődés | ellensé-<br>gesség | fizikai<br>agressz-<br>ió | harag | külső<br>kontroll | külső<br>kritika | másodi<br>k<br>naivitás | ortodox | prekog-<br>niáló | pszi  | spirtu-<br>alizmus | szoron-<br>gó<br>kötődés | trad.<br>vallás | verbális<br>agr. |
|----------------------|-------------|-----------------------------|-------------------------|---------------------|--------------------|---------------------------|-------|-------------------|------------------|-------------------------|---------|------------------|-------|--------------------|--------------------------|-----------------|------------------|
| babona               | -           | -0,17                       | 0,39                    | -0,07               | 0,02               | -0,11                     | 0,19  | 0,03              | -0,16            | 0,01                    | 0,34    | 0,09             | 0,06  | -0,10              | 0,10                     | -0,24           | 0,07             |
| biztonsá-<br>gos     |             | -                           | 0,25                    | -0,17               | -0,34              | 0,15                      | 0,24  | -0,28             | 0,12             | 0,13                    | -0,02   | -0,21            | -0,25 | 0,08               | 0,27                     | 0,13            | -0,19            |
| boszor-<br>kányság   |             |                             | -                       | 0,12                | 0,19               | 0,09                      | -0,19 | -0,01             | 0,15             | -0,20                   | -0,29   | 0,33             | 0,17  | 0,20               | -0,28                    | 0,41            | -0,17            |
| elkerü-<br>lő        |             |                             |                         | -                   | 0,03               | 0,22                      | -0,12 | 0,15              | -0,02            | -0,17                   | 0,19    | 0,10             | -0,27 | -0,02              | 0,37                     | 0,01            | 0,18             |
| ellensé-<br>gesség   |             |                             |                         |                     | -                  | 0,04                      | 0,35  | 0,16              | 0,21             | 0,21                    | -0,08   | -0,06            | -0,08 | -0,06              | 0,36                     | 0,04            | 0,16             |
| fizikai<br>agr.      |             |                             |                         |                     |                    | -                         | 0,14  | 0,14              | 0,07             | 0,13                    | -0,06   | -0,05            | 0,06  | 0,10               | 0,10                     | -0,08           | 0,24             |
| harag                |             |                             |                         |                     |                    |                           | -     | -0,10             | -0,19            | -0,27                   | 0,09    | 0,01             | -0,17 | 0,25               | 0,07                     | 0,00            | 0,22             |
| külső<br>kontroll    |             |                             |                         |                     |                    |                           |       | -                 | 0,11             | -0,19                   | 0,14    | -0,15            | -0,08 | 0,15               | -0,05                    | 0,17            | -0,34            |
| külső<br>kritika     |             |                             |                         |                     |                    |                           |       |                   | -                | -0,31                   | 0,25    | -0,03            | 0,15  | -0,11              | -0,01                    | -0,54           | 0,10             |
| második<br>naivitás  |             |                             |                         |                     |                    |                           |       |                   |                  | -                       | 0,46    | 0,03             | 0,07  | -0,02              | -0,02                    | 0,23            | -0,02            |
| ortodox              |             |                             |                         |                     |                    |                           |       |                   |                  |                         | -       | 0,13             | 0,03  | -0,09              | -0,03                    | 0,39            | -0,09            |
| preogní-<br>ció      |             |                             |                         |                     |                    |                           |       |                   |                  |                         |         | -                | 0,24  | 0,29               | 0,22                     | -0,10           | -0,12            |
| pszi                 |             |                             |                         |                     |                    |                           |       |                   |                  |                         |         |                  | -     | 0,35               | 0,16                     | 0,10            | 0,00             |
| spirituali-<br>z-mus |             |                             |                         |                     |                    |                           |       |                   |                  |                         |         |                  |       | -                  | -0,03                    | 0,07            | 0,11             |
| szorong-<br>ó        |             |                             |                         |                     |                    |                           |       |                   |                  |                         |         |                  |       |                    | -                        | 0,01            | -0,20            |
| trad.<br>vallás      |             |                             |                         |                     |                    |                           |       |                   |                  |                         |         |                  |       |                    |                          | -               | 0,00             |
| verbális<br>agresszi |             |                             |                         |                     |                    |                           |       |                   |                  |                         |         |                  |       |                    |                          |                 | -                |

### Melléklet 3. – A vizsgálatban használt kérdőívesomag

Neme

- Nő
- Férfi

Születési éve: \_\_\_\_\_

Családi állapota

- Házass / bejegyzett élettársi kapcsolat él / együtt él párjával
- Elvált / külön él a párjától
- Egyedülálló
- Özvegy

Legmagasabb iskolai végzettsége

- Általános iskola
- Szakmunkásképző
- Gimnázium
- Szakközépiskola
- Felsőfokú szakképzés
- Főiskola (vagy BA/BSc diploma)
- Egyetem (MA/MSc diploma)

Vallásilag hogyan jellemezné magát?

- Katolikus
- Református
- Evangélikus
- Más keresztény közösséghez tartozó
- Agnosztikus
- Hitetlen

Jár templomba?

- hetente vagy gyakrabban
- csupán különleges alkalmakkor
- szinte soha vagy soha

A következő skálán jelölje meg, mennyire vallásos:

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Kérem, kattintson az állítások melletti gombok közül arra, amelyik mellett az Ön által képviselt véleményt, gondolatot legjobban leíró állítás található. Bármikor visszatérhet egy kérdésre, hogy megváltoztassa a választát.

- ☐ Életünk sok sajnálatos eseménye balszerencsénk következménye.
- ☐ Az általunk elkövetett hibákban kereshetjük szerencsétlenségünk okát.
- ☐ A háborúk egyik legfőbb oka az, hogy az emberek nem érdeklődnek eléggé politikai kérdések iránt.
- ☐ Mindig lesznek háborúk, függetlenül attól, hogy milyen erőfeszítéseket teszünk azok megelőzésére.
- ☐ Idővel mindenki elnyeri azt a megbecsülést, amit megérdemel.
- ☐ Hiába minden igyekezet, az egyén értéke - sajnálatos módon - gyakran észrevétlen marad.
- ☐ Az a nézet, amely szerint a tanárok igazságtalanok tanítványaikkal szemben: ostobaság.
- ☐ A legtöbb diák fel sem fogja, milyen mértékben függnek osztályzatai véletlenszerű eseményektől.
- ☐ Megfelelő érvényesülési lehetőségek nélkül senkiből sem lehet hatékony vezető.
- ☐ Azok a tehetséges emberek, akik nincsenek vezetői beosztásban, nem használták ki a lehetőségeiket.
- ☐ Tehetünk bármit, mindig lesznek olyan emberek, akik nem fognak kedvelni bennünket.
- ☐ Ha valaki nem tudja megkedveltetni magát, nem tudja hogyan kell az emberekkel bánni.
- ☐ Gyakran úgy találom, hogy aminek meg kell történnie, be is következik.
- ☐ Ha a sorsra bíztam magam, sohasem jártam olyan jól, mint amikor sikerült elhatároznom, hogy kezembe veszem a dolgok irányítását.
- ☐ Jól felkészült diák számára ritkán, vagy sohasem adódnak "rosszul feltett" kérdések.
- ☐ A vizsgakérdések gyakran annyira függetlenek a tanított anyagtól, hogy a felkészülés szinte hiábavaló.
- ☐ A siker kemény munka eredménye, a szerencsének kevés, vagy semmi köze sincs hozzá.

- ☐ A jó állás megszerzése főleg azon múlik, hogy az ember éppen jókor legyen a megfelelő helyen.
- ☐ Az átlagpolgár befolyást gyakorolhat a kormány döntéseire.
- ☐ Ebben a világban néhány ember kezében összpontosul a hatalom, a kis embereken nem sok múlik.
- ☐ Amikor valamit megtervezek, szinte biztos vagyok, hogy végre is fogom hajtani azt.
- ☐ Nem mindig bölcs dolog előre tervezni, mert túlságosan sok dologról kiderülhet, hogy szerencse kérdése.
- ☐ Hogy elérek-e valamit, vagy sem, az nálam nagyon kevésbé vagy egyáltalán nem függ a szerencsétől.
- ☐ Sokszor akár "fej vagy írás" alapon dönthetjük el, hogy mit tegyünk.
- ☐ Magam irányítom a sorsomat.
- ☐ Olykor úgy érzem, nem rajtam múlik, hogyan alakul az életem.

(Rotter-féle kontrollhely skála)

A következőkben témák szerint kijelentéseket talál, és ezekről kérdezem a véleményét. A kijelentéssel való egyetértés mértékét egy 7 fokú skálán, a megfelelő szám alatti gomb megnyomásával lehet megadni. Ez nem egy vizsga; nem léteznek tehát jó vagy rossz válaszok. A véleménye érdekel. Fontos, hogy az Ön gondolatai szerint válaszoljon. Nyugodtan töltsse ki a kérdőívet. Nem kell törnie a fejét, első benyomása a jó.

Néhány kifejezés áll a következő kérdéssorban, amelyek összefüggnek azzal a móddal, ahogy az emberek hithez és valláshoz viszonyulnak. Kérem, adja meg a véleményét azzal, hogy a hét számjegy alatti gomb közül a megfelelőre kattint az alábbi pontozás alapján:

- 1 = egyáltalán nem értek egyet
- 2 = közepesen nem értek egyet
- 3 = enyhén nem értek egyet
- 4 = bizonytalan vagyok ezzel kapcsolatban
- 5 = enyhén egyetértek
- 6 = közepesen egyetértek
- 7 = teljesen egyetértek

A Biblia mély igazságot tartalmaz, amely csak személyes kereséssel tárul fel.  
egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Ha az ember meg akarja érteni a csodákat tartalmazó bibliai elbeszéléseket, mindig a saját történelmi összefüggésükbe kell helyezni őket.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Csak akkor élhet értelmes életet az ember, ha hívő.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Isten egyszer és mindenkorra meghatározott, tehát változhatatlan.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A hit inkább egy szép álm, amely illúziónak tűnik akkor, amikor az ember szembesül az élet keménységével.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A Biblia "menetrend" Isten kereséséhez, nem történeti elbeszélés.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Bár a modern gondolkodással ellentétes, mégis hiszem, hogy Szűz Mária valóban szűz volt Jézus születése előtt és után.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Túl sok emberre gyakoroltak nyomást Isten nevében ahhoz, hogy hinni lehessen.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Minden Istenről szóló kijelentést meghatároz az a kor, amelyben megfogalmazták.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A Biblia, annak ellenére, hogy a mienktől teljesen eltérő történelmi helyzetben íródott, fontos üzenetet tartalmaz.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Csak a nagy hagyományú vallások biztosítják, hogy eljussunk Istenhez.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Mivel Jézus elsősorban egy vezérelv számomra, Jézusba vetett hitemet nem befolyásolná, ha kiderülne, hogy valójában sohasem létezett történelmi személyként.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A vallás elköteleződés, abszolút bizonyosság nélkül.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A vallás az egyetlen, amely minden szempontból értelmet ad az életnek.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Ahogy az ember megtapasztalja Istenhez való viszonyát, az mindig a társadalmi összefüggés függvénye.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A bibliai történetek hitelessége nem jelentős az Istenben való hitem szempontjából.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Minden vallási kérdésre csak egyetlen helyes válasz létezik.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Isten csupán egy név, amelyet a megmagyarázhatatlannak adunk.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Az abszolútumról szóló kijelentések, mint például a dogmák, mindig viszonylagosak maradnak, mivel azokat adott pillanatban élő emberek jelentették ki.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A bibliai történetek világa olyan távol van tőlünk, hogy nagyon kicsi a jelentősége számunkra.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Fontos vallási kérdésekre csak a pap adhat választ.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Az emberről és a világról szóló tudományos magyarázatok a vallási magyarázatokat feleslegessé tették.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Isten együtt növekszik az emberiség történelmével, ezért változhat.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Tudatában vagyok annak, hogy világnézeti felfogásom csak egy lehetőség sok más mellett.  
egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Úgy gondolom, hogy a bibliai elbeszéléseket szó szerint kell venni, úgy, ahogy azokat leírták.  
egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A sok igazságtalanság ellenére, amelyet a kereszténység sok emberrel elkövetett, Krisztus  
üzenetét értékesnek tartom.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Végző soron a hit nem több, mint egy védőháló az emberi szorongásokkal szemben.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Az életszemléletre vonatkozó világi és vallási felfogások egyaránt értékes válaszok az élet  
fontos kérdéseire.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A vallás igazi megértéséhez kívülállónak kell lenni.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A hit egy gyenge személyiség megnyilvánulása.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Az "élet értelme" nem létezik, csupán értelmet adó irányzatok vannak, amelyek mindenki  
számára különbözőek.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A vallásos hit gyakran a hatalomszerzés eszköze, és ez gyanússá teszi.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Bár sok olyan dologgal nem értek egyet, ami a múltban a kereszténység nevében történt,  
mégis kereszténynek nevezem magam.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

(Kritika Utáni Vallásosság Attitűd Skála)

A lélek fennmarad a testi halál ellenére is.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Egyes személyek képesek lebegtetni tárgyakat mentális erők segítségével.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A fekete mágia valójában létezik.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A fekete macska balszerencsét hozhat.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Az elme vagy lélek el tudja hagyni a testet és utazhat.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Varázserővel rendelkező vagy különleges lények léteznek

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Az asztrológia egy jó mód arra, hogy megbecsüljük a jövőt.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Az Ördög vagy a Sátán létezik.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Pszichokinézis, azaz tárgyak pszichikus erőkkel való mozgatása, létezik.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Boszorkányok léteznek.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Ha eltörsz egy tükröt, balszerencsés leszel.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Megváltozott tudati állapotok közben, mint például alvás vagy transz, a lélek elhagyja a testet.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A skóciai Loch Ness-i szörny létezik.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A horoszkóp pontosan megmondja az ember jövőjét.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Hiszek Istenben.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Csupán az ember gondolatai befolyásolhatják egy fizikai tárgy mozgását.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Ráolvasások és bűbájok alkalmazásával, lehetséges elvarázsolni az embereket.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A 13-as szám balszerencsés.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A reinkarnáció megtörténhet, lehetséges.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Van élet más bolygókon is.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Egyes médiumok meg tudják megjósolni a jövőt.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Létezik a pokol és a mennyország.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A gondolatolvasás nem lehetséges.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

A mágia, a boszorkányság létezik.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Lehetséges az elhunytakkal kommunikálni.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

Néhány embernek megmagyarázhatatlan képessége van a jövőbelátást illetően.

egyáltalán nem értek egyet 1 2 3 4 5 6 7 teljesen egyetértek

(Paranormális Jelenségekbe Vetett Hiedelmek Skálája)

A következőkben arra vagyok kíváncsi, hogy az alábbi állítások mennyire jellemzik Önt, kérem, jelezze az állítások alatti skálán az alábbi értékelés szerint:

- 1 = nem jellemző
- 2 = kicsit jellemző
- 3 = mérsékelten jellemző
- 4 = jellemző
- 5 = nagyon jellemző

Gyakran nem értek egyet az emberekkel.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Néha úgy érzem, keményen bánik velem az élet.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Előfordult már, hogy félelmet keltettem ismerőseimben.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Csodálkozom azon, miért látom néha olyan sötétnek a dolgokat.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Gondot okoz nekem, ha kontrollálnom kell az indulataimat.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Barátaim szerint néha kötekedő, okoskodó vagyok.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Gyorsan dühbe gurulok, de hamar le is higgadok.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Ha kellően provokálnak, képes vagyok megütni másokat.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Nem tudom visszafogni magam, hogy ne bonyolódjak vitába, amikor az emberek nem értenek egyet velem.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Mintha mások mindig le akarnának állítani.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Vannak emberek, akik addig provokálnak, amíg verekedésre nem kerül sor.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Néha ok nélkül dühbe gurulok.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

(Bryant és Smith-féle Agresszió Kérdőív)

Kérem, olvassa el a következő állításokat és az alattuk lévő skálán jelölje be, hogy mennyire jellemzi az Ön érzéseit intim kapcsolataiban (ha jelenleg nincs, akkor a legutóbbi komoly kapcsolatában) ezek az állítások az alábbi értékelés szerint:

- 1 = egyáltalán nem jellemző
- 2 = kicsit jellemző
- 3 = mérsékelten jellemző
- 4 = jellemző
- 5 = nagyon jellemző

Nehezen hagyatkozom másokra.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Amikor szükségünk van valakire, soha nincs mellettünk.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Jól érzem magam olyan kapcsolatokban, ahol függök másoktól.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Tudom, hogy számíthatok másokra, amikor szükségem van rájuk.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Nehezemre esik teljesen megbízni másokban.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Idegem vagyok, ha mások túl közel kerülnek hozzám.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Ritkán aggódom amiatt, hogy elhagynak.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Gyakran aggódom amiatt, hogy a partnerem valójában nem is szeret engem.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Úgy érzem, hogy mások vonakodnak olyan közel kerülni hozzám, mint amennyire én azt szeretném.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Gyakran aggódom amiatt, hogy a partnerem elhagy.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Szeretnék teljesen egybeolvadni a másikkal.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Az egybeolvadás iránti vágyam néha elriasztja az embereket.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Viszonylag könnyen közel tudok kerülni más emberekhez.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Nem nagyon aggódom amiatt, ha mások közel kerülnek hozzám.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Valahogy kényelmetlennek érzem azt, ha közel kerülök másokhoz.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Nem vagyok biztos benne, hogy számíthatok másokra, amikor szükségem van rájuk.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

Jól érzem magam, ha mások függnek tőlem.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

A partnereim gyakran azt kívánják, hogy bensőségesebb kapcsolatban legyek velük, mint ahogy az nekem jólesik.

nem jellemző 1 2 3 4 5 nagyon jellemző

(RAAS)